

Կրթություն

Շաբաթաթերթ «Krtutian» (education) weekly «Кртутян» (образование) еженедельник 09.06.2021թ. չորեքշաբթի թիվ 26 (999)

Նախկյաց փառքերը վերածնելու հավատով

Հունիսի 4-ին երկրի դպրոցներում կայացավ «Վերջին դասը»

Հետահայաց

Նոր սերունդ

... Այսպես ապրեցինք դարեր: Ամեն ուսումնական տարվա վերջում յուրաքանչյուր հայ ծնող իր գավակի կանխատեսելի ապագայի բերկրանքն է ապրում...

Ամեն «Վերջին գանգի» արարողության ամեն հայ ուսուցիչ, իբրև բարի սերմնացան իր հունձքով հպարտ, իր կրթած սաներին իբրև հայոց հարցը լուծող սերունդ է պատկերացնում...

Ու ամեն հայ երիտասարդ, իր անցյալով ծանրաբեռ, իր կյանքի վճռորոշ հանգրվաններին դեմ-հանդիման, իր ճանապարհը դեպի Արարատ է երագում...

Մեզ ելնելու սարեր կան դեռ ու... Վերադարձի փառքեր...

Ապագա: Կա՞ մի անհատ կամ ժողովուրդ, որ այս բառը չընկալի՝ որպես իր երազանքների խտացված խորհրդանիշը: 19-րդ դարի երկրորդ կեսից սկսած՝ այս բառը մեզանում ավելի հաճախ գործածական էր՝ իբրև խորագիր, վերնագիր, վերտառություն... Այն բանաստեղծության, կտավի, պատմվածքի, թատերգության, լրագրության ու հրապարակախոսության հիմնական թեմա էր, առանցքային գաղափար...

Այսօր էլ, մեր ժողովրդին պատուհասած ազգակործան ճգնաժամի պայմաններում, այս բառ-խորհրդանիշ-գաղափարը կրկին դառնում է գերիշխող մեր անձնական ու հավաքական գիտակցության մեջ... Բարի երթ մաղթելով մեր շրջանավարտներին դեպի մեծ կյանք՝ դարձյալ մեր մաղթանքների, ծրագրերի, երազանքների ծիրում կիզակետվում է **Ապագան**. մեզանից յուրաքանչյուրի եւ բոլորիս ցանկալի ապագան՝ **Լույս-գալիքը**, որ մոտենում է **Լեռան** տեսքով:

Հասունություն: Երկրի կրթօջախներում այս օրերին ընթանում են տարեվերջյան ավարտական քննությունները: Դրանք առավել նշանակալի են հատկապես հանրակրթական դպրոցների շրջանավարտների համար. դրանց արդյունքում նրանք ստանում են **հասունության** վկայական... այդպես է ավանդաբար անվանվել դպրոցի ավարտական վկայականը...

Հասունությունն սկսվում է վերջին գանգից, թրժվում ավարտական կամ ընդունելության քննությունների բովում, իր լրումին է հասնում մասնագիտություն ձեռք բերելուց կամ ընտանիք կազմելուց հետո: Հասունության հետ գալիս է **համաժամանակյա տարիքը**. դրանից հետո շարունակվում է անհատի կյանքի պատմությունը, բայց նա, որպես կանոն, մնում է հոգով ու նկարագրով անփոփոխ եւ միշտ երիտասարդ... երիտասարդ ու կենսափինդ:

շարունակությունը՝ էջ 3

ՀՀ ԿԳՄՍ նախարարի պաշտոնակատար Վահրամ ԴՈՒՄԱՆՅԱՆԻ շնորհավորական ուղերձը շրջանավարտներին

Սիրելի՛ շրջանավարտներ, ջերմորեն շնորհավորում եմ ձեզ՝ դպրոցն ավարտելու կապակցությամբ: Կյանքի այս կարևոր փուլը ձեզ հնարավորություն է տալիս ընտրելու ձեր հետագա ճանապարհը, որն այս պահին շրջադասային է ու որոշիչ: Եվ կյանքի կարևորագույն այս խաչմերուկում ՀՀ կառավարությունն աջակցում ու սատարում է ձեզ ինչպես մասնագիտական կողմնորոշման, այնպես էլ որակյալ կրթություն ձեռք բերելու, ինքնաիրացվելու, անհատական կարողությունները զարգացնելու եւ դրսևորելու հարցերում:

Փորձի ու գիտելիքի ձեռքբերման այս նոր ճանապարհին ես, ոչ միայն որպես ԿԳՄՍ նախարարի պաշտոնակատար, այլև որպես կրթության ու գիտության ոլորտում երկար ճանապարհ անցած ներկայացուցիչ, մաղթում եմ ձեզ կամք եւ համառություն: Սիրե՛ք ձեր մասնագիտությունը՝ լինեք բժիշկ, թե ուսուցիչ, փրկարար, թե պարուսույց, արհեստավարժ եղե՛ք ձեր ոլորտում անկախ դժվարություններից: Դուք արդեն ապացուցել եք, որ միասնաբար կարող եմք դիմակայել ժամանակի մարտահրավերներին՝ հաղթահարելով եւ ապահովելով կրթության շարունակականությունը՝ համավարակի ու պատերազմի պայմաններում: Թող ձեր համառությունն ու միասնականությունը միայն հաղթանակներ կերտեն:

Հարգելի՛ ուսուցիչներ, ծնողներ, ձեզ եւս շնորհավորում եմ՝ այս պայծառ տոնի առիթով: Շնորհակալ եմ ձեր ջանքերի ու նվիրումի, այս օրերին ծառայած խնդիրները միասնաբար լուծելու պատրաստականության համար: Կստահ եմ՝ ձեր տված փորձն ու գիտելիքն ուղենշային կլինեն մեր շրջանավարտների՝ որպես հայրենանվեր քաղաքացիներ ձեւավորման գործում:

Սիրելի՛ շրջանավարտներ, ձեր ուժն ու եռանդը ծառայեցրե՛ք հայրենիքի բարօրությանը, մեր պետության կայացմանն ու արժանապատիվ ապագային: Մաղթում եմ ձեզ կանաչ ճանապարհ եւ բարի երթ:

Աշխարհի հետ

Հայաստան-Կարմիր խաչ

Համագործակցության գործնական փուլ

ՀՀ կրթության, գիտության, մշակույթի և սպորտի նախարարի պաշտոնակատար Վահրամ Դումանյանը ընդունել է ՀՀ-ում Ֆրանսիայի Հանրապետության արտակարգ և լիազոր դեսպան Ժոնաթան Լաբրուսիին: Հանդիպմանը ներկա է եղել նաև նախարարի տեղակալ Արթուր Մարտիրոսյանը:

Ողջունելով ֆրանսիական պատվիրակության անդամներին՝ ԿԳՄՍ նախարարի պաշտոնակատարը նշել է, որ դեսպանի հետ սա արդեն երկրորդ հանդիպումն է, որի ընթացքում կընդարկվեն նախանշված մի շարք գործնական հարցեր: Վահրամ Դումանյանը մասնավորապես բարձր է գնահատել Հայաստանում ֆրանսիական համալսարանի գործունեությունը և փաստել, որ լինելով կրթագիտական և հետազոտական հարթակ այն լավագույնն է նպաստում է հայ-ֆրանսիական բարեկամության զարգացմանը և նոր հնարավորությունների ստեղծմանը: Նախարարի պաշտոնակատարը վերահաստատել է ուսումնական հաստատության ընդլայնմանն ուղղված նախաձեռնություններին աջակցելու հայկական կողմի պատրաստակամությունը:

«Համալսարանի կողմից կրթական և գիտահետազոտական ծրագրերի իրականացման պատրաստակամության դեպքում մենք համատեղ ուժերով կնպաստենք Հայաստանում գիտության զարգացմանը և կապահովենք կրթության ու գիտության երկխոսությունը: Այդ պատճառով պետք է անել հնարավոր՝ հայ-ֆրանսիական համագործակցության շրջանակում նախադարձական կրթությունից մինչև գիտություն շղթան ամբողջացնելու համար», - ասել է ԿԳՄՍ նախարարի պաշտոնակատարը:

Վահրամ Դումանյանը նաև տեղեկացրել է, որ Ֆրանկոֆոնիայի միջազգային կազմակերպության Կենտրոնական և Արևելյան Եվրոպայի գրասենյակի (CREFECO) ֆինանսական աջակցությամբ ԿԳՄՍ նախարարությունը Հայաստանում Ալիանս Ֆրանսեզի հետ առաջիկայում կազմակերպելու է ֆրանկոֆոն ամառային դպրոց, որի նպատակն է Հայաստանի դպրոցականների շրջանում առավել խորացնել հետաքրքրությունը ֆրանսերենի ուսուցման նկատմամբ և նպաստել ֆրանկոֆոն կրթամշակութային միջավայրի ձևավորմանն ու զարգացմանը:

Նախարարի պաշտոնակատարի խոսքով՝ ամառային դպրոցը լավագույն կազմակերպելու նպատակով նախարարությունն ակնկալում է սերտ համագործակցությունը Հայաստանում ֆրանսիական համալսարանի, Ֆրանկոֆոն համալսարանական գործակալության հայաստանյան մասնաճյուղի, ինչպես նաև Անատոլ Ֆրանսի անվան ֆրանսիական կրթահամալիրի հետ:

Ֆրանսիայի Հանրապետության արտակարգ և լիազոր դեսպան Ժոնաթան Լաբրուսի իր հերթին նշել է, որ մաթեմատիկայի և ինֆորմատիկայի ֆակուլտետի զարգացման շնորհիվ՝ նախատեսվում է, որ մինչև 2025 թվականը Հայաստանում ֆրանսիական համալսարանի ուսանողների թիվը կկրկնապատկվի: Նա ողջունել է բուհում գիտահետազոտական բաղադրիչի ընդլայնման՝ հայկական կողմի առաջարկությունը: Ըստ դեսպանի՝ հայ-ֆրանսիական համագործակցության լավագույն օրինակ են նաև Անատոլ Ֆրանսի անվան ֆրանսիական կրթահամալիրի գործունեությունը և հանրակրթական որոշ դպրոցներում ֆրանսերենի խորացված ծրագրի ներդրումը: Ժոնաթան Լաբրուսի հավաստիացմամբ՝ այդ բոլոր դպրոցները կստանան աջակցություն՝ կրթական ծրագրերի և դասագրքերի տեսքով, արդեն տրամադրվել է 5300 կտոր դասագիրք: Նա ուրախությամբ փաստել է, որ այս տարի ծրագրին միացել է նաև մի քանի ավագ դպրոց, ինչը թույլ կտա 2-12-րդ դասարաններում ապահովել ֆրանսերենի խորացված ուսուցման ծրագրի իրականացման շարունակականությունը:

Հանդիպման ավարտին անդրադարձ է եղել նաև Ֆրանսիայի Ժառանգության ազգային ինստիտուտի աջակցությամբ Հայաստանում հայկական պատմամշակութային հուշարձանների վերականգնման հնարավորությանը, որի շրջանակում նախատեսվում է իրականացնել նաև մասնագետների վերապատրաստում: Կողմերը կարելու էր են վերոնշյալ գործընթացը, որով կհաստատագրվի հայկական պատմամշակութային հուշարձանները՝ որպես համամարդկային Ժառանգության մաս լինելու փաստը:

Անդրադարձ՝ հայ ռազմագերիների խնդրին

ՀՀ կրթության, գիտության, մշակույթի և սպորտի նախարարի պաշտոնակատար Վահրամ Դումանյանը ընդունել է Կարմիր խաչի միջազգային կոմիտեի պատվիրակությանը Կարմիր խաչի միջազգային կոմիտեի հայաստանյան գրասենյակի ղեկավար Թիերի Ռիբոյին և Հայկական Կարմիր խաչի ընկերության գլխավոր քարտուղար Աննա Եղիազարյանին: Հանդիպմանը ներկա է եղել նաև ԿԳՄՍ նախարարի տեղակալ Արթուր Մարտիրոսյանը:

Հանդիպման նպատակն էր քննարկել նախարարության հետ համագործակցությամբ իրականացվող և նախանշվող ծրագրերը:

Ողջունելով պատվիրակությանը՝ Վահրամ Դումանյանը կարելու էր Կարմիր խաչի միջազգային կոմիտեի մարդասիրական առաքելությունը և վերջին 30 տարվա ընթացքում Հայաստանում իրականացրած աշխատանքները: Նախարարի պաշտոնակատարը վերահաստատել է իրականացվող համատեղ ծրագրերի շարունակականության ապահովման անհրաժեշտությունը և նոր ծրագրեր իրականացնելու պատրաստակամությունը:

Վահրամ Դումանյանը անդրադարձել է Արցախյան երկրորդ պատերազմից հետո Ադրբեջանում պահվող հայ ռազմագերիների խնդրին՝ նրանց հայրենիք վերադարձնելու գործում ակնկալելով Կարմիր խաչի միջազգային կոմիտեի աջակցությունը:

«Ադրբեջանում պահվող մեր հայրենակիցների խնդիրը որևէ կերպ չի տեղավորվում ժամանակակից աշխարհի և, առհասարակ, մարդու իրավունքների միջազգային նորմերի շրջանակում: Ի վերջո, կան կանոններ, որոնք 21-րդ դարում պետք է գործեն ողջ երկրագնդի վրա: Ցավոք, այսօր կյանքը հակառակն է ապացուցում, և այս հարցում մենք ապավինում ենք Կարմիր խաչի միջազգային կոմիտեի գործունե միջամտությանը, որն այս պայթյալի առաջամարտիկն է», - ասել է ԿԳՄՍ նախարարի պաշտոնակատարը:

Կարմիր խաչի միջազգային կոմիտեի պատվիրակության ղեկավար Թիերի Ռիբոն իր հերթին ընդգծել է, որ հանդիպումը պատեհ առիթ է ներկայացնելու կառույցի գործունեությունը Հայաստանում և քննարկելու ԿԳՄՍ-ի հետ հնարավոր համագործակցությունը:

Անդրադարձնելով ռազմագերիների խնդրին՝ նա նշել է, որ կոմիտեի աշխատակիցները պարերաբար այցելում են ազատագրված մեջ պահվող անձանց, ինչպես նաև աջակցում են նրանց ընտանիքներին՝ տեղեկատվության փոխանակման առումով: Թիերի Ռիբոն վստահեցրել է, որ կոմիտեի աշխատակիցները մշտադիտարկում են ռազմա-

գերիների ազատագրման պայմանները: Նրա խոսքով՝ Կարմիր խաչի միջազգային կոմիտեն ՀՀ Տավուշի, Գեղարքունիքի և Սյունիքի մարզերում իրականացնում է մի շարք ծրագրեր՝ մեղմելու պատերազմական գործողությունների անմիջական ազդեցությունը սահմանամերձ համայնքների բնակիչների վրա: Այդ համատեքստում նա շեշտել է, որ ԿԻՄԿ-ի հայաստանյան գրասենյակը ԿԳՄՍ նախարարության աջակցությամբ և Հանրապետական մանկավարժաժողովի համագործակցությամբ կենտրոնի հետ ձեռնարկել է «Օգնիր օգնողներին» պիլոտային ծրագիրը, որի շրջանակում վերապատրաստվում են մարզային մանկավարժաժողովի անդամները: Վերապատրաստում անցած հոգեբաններն իրենց հերթին կվերապատրաստեն սահմանամերձ դպրոցները (Սյունիքի և Տավուշի մարզեր) ուսուցիչներին, որպեսզի նրանք կարողանան առաջին հերթին հոգեբանական պատշաճ աջակցություն տրամադրել երեխաներին՝ հաղթահարելու պատերազմի հետևանքով առաջացած սթրեսը: Ծրագրի մեկնարկին զուգահեռ՝ ԿԻՄԿ հայաստանյան գրասենյակը փոխընթաց հուշագիր ստորագրելու ցանկություն է հայտնել: Թիերի Ռիբոն հույս է հայտնել, որ ծրագիրը կլինի երկարաժամկետ և շարունակական, որպեսզի վերապատրաստում անցած ուսուցիչներն իրենց ստացած հմտություններն ու կարողությունները փոխանցեն համայնքի այլ անձանց: Նա նաև նշել է իրենց բնակության վայրից տեղահանված երեխաներին հոգեբանական աջակցության տրամադրման կարելու լինելու մասին: Թիերի Ռիբոն քննարկման է ներկայացրել միջազգային մարդասիրական իրավունքի դասընթացի համալսարանական ծրագրերում ներառելու հնարավորությունը:

Վահրամ Դումանյանը, արձագանքելով գործընկերների ներկայացրած առաջարկներին, նշել է, որ նախարարությունը պատրաստակամ է իր բոլոր հնարավորություններով հանդերձ օժանդակել Կարմիր խաչի մարդասիրական առաքելության իրականացմանը: Նա թե՛ հոգեբանական աջակցության, թե՛ բուհական ծրագրերում միջազգային մարդասիրական իրավունքի դասընթացի հնարավոր ներառման հարցերը քննարկելու և կյանքի կոչելու պատրաստակամություն է հայտնել: Հանդիպման ընթացքում անդրադարձ է եղել նաև դպրոցների անվտանգության ապահովման խնդրին:

Հեղինակ՝ ՅՈՒՐԿԱՆԻՍՅԱՆ

«Վերջին դասը»՝ Գորիսի հ. 4 ավագ դպրոցում

ՀՀ ԿԳՄՍ նախարարի պաշտոնակատար Վահրամ Դումանյանը ՀՀ Սյունիքի մարզ կատարած այցի շրջանակում մասնակցել է Գորիսի հ. 4 ավագ դպրոցի «Վերջին դասը» նվիրված արարողությանը: Միջոցառմանը ներկա էին նաև ՀՀ արտակարգ իրավիճակների նախարարի պաշտոնակատար Անդրանիկ Փիլոյանը, ՀՀ Ազգային ժողովի պատգամավորներ, Հայաստանի Հանրապետությունում Ռուսաստանի Դաշնության արտակարգ և լիազոր դեսպան Սերգեյ Կոպիլովին, ՀՀ Սյունիքի մարզպետ Մելիքսեթ Պողոսյանը: Միջոցառման մեկնարկից առաջ ներկաները մեկ րոպե լռությամբ հարգել են Արցախյան 44-օրյա պատերազմի զոհերի հիշատակը:

ԿԳՄՍ նախարարի պաշտոնակատար Վահրամ Դումանյանը, ոչ միայն որպես ԿԳՄՍ նախարարի պաշտոնակատար, այլև որպես կրթության ու գիտության ոլորտում երկար ծանապարհ անցած ներկայացուցիչ, դպրոցն ավարտելու կապակցությամբ շնորհավորելով շրջանավարտներին, նշել է, որ կրթությունը լուսավոր ապագա կառուցելու լավագույն հիմքն է:

«Շարունակելով ուսումնառությունը հաջորդ աստիճաններում՝ պետք է հիշեք, որ կրթությունն անվտանգության, հզորության, հաջողության, ճիշտ մտածողության լավագույն երաշխիքն է, հետևաբար, ամեն ինչ սկսվում է ճիշտ կրթությունից: Հիշեք տղաներին մաղթում են զլուխը բարձր, հպարտ ծառայություն՝ խաղաղ պայմաններում, աղջիկներին՝ երջանկություն, բոլորին՝ առողջություն, ամանպ երկինք և բազում ժխտներ», - Գորիսի թիվ 4 ավագ դպրոցի շրջանավարտներին իր բարեմաղթանքներն է հղել Վահրամ Դումանյանը՝ նաև շնորհակալություն հայտնելով նրանց ծնողներին ու մանկավարժներին:

«Վերջին դաս»

Լուսավոր ապագայի եւ պետության զարգացման հենքը

Հանրապետության ուսումնական հաստատությունների ավարտական դասարանները նշեցին «Վերջին դասը»:

Նախարարի տեղակալի այցը մեկնարկել է Մեծ Մասրիկ համայնքի միջնակարգ դպրոցից, որտեղ նա համայնքի ղեկավար Արմեն Ասատրյանի, ուսումնական հաստատության տնօրեն Ատոն Հակոբյանի, Գեղարքունիքի մարզպետարանի կրթության, մշակույթի եւ սպորտի վարչության պետ Կարեն Զազյանի հետ հետեւել է ավարտական միջոցառմանը:

Միջոցառման սկզբում ներկաները մեկ րոպե լուռությամբ հարգել են Արցախյան 44-օրյա պատերազմի զոհերի հիշատակը. նրանց թվում է նաեւ դպրոցի շրջանավարտ Զարգանդ Ներսիսյանը:

ԿԳՄՍ նախարարի տեղակալ ժամանա Անդրեասյանը, շնորհավորելով շրջանավարտներին եւ ուսուցիչներին, ընդգծել է, որ իր համար մեծ պատիվ է «Վերջին դաս»-ի միջոցառմանը հետեւել սահմաններձ այս համայնքում:

«Այս տարի ավարտական միջոցառումն առանձնահատուկ կարեւորություն ունի, քանի որ ուսումնական տարին էլ սովորական չէր: Դուք՝ շրջանավարտներդ, եւ մենք՝ բոլորս, պետք է ցույց տանք, որ անցյալ տարվանից սովորել ենք գլխավոր

դասը եւ պատրաստ ենք առաջ գնալ, միասին մեր երկրում կառուցել խաղաղ, արժանապատիվ եւ լուսավոր ապագա: Մաղթում են, որ ձեր կյանքի բոլոր հարաբերություններում եւ գործերում կարողանաք իրացնել այն լույսն ու ջերմությունը, որ ես զգացի ձեր յուրաքանչյուր բառից: Հանդգտված եմ՝ դուք կառուցելու եք այն երկիրը, որտեղ ապրելը երանություն է լինելու բոլորի համար»,- ասել է ԿԳՄՍ նախարարի տեղակալը եւ հաջողություն մաղթել շրջանավարտներին առաջիկա ավարտական եւ ընդունելության քննությունների գործընթացում:

Ժամանա Անդրեասյանը պատմել է դեռեւս պատերազմի ժամանակ տեղեկանալով, որ Մեծ Մասրիկի միջնակարգ դպրոցում ուսուցիչները ձեռնամուխ են եղել զինվորների համար հաց թխելու գործին, համայնք այցելելու եւ ուսուցիչների հետ անձամբ շփվելու ցանկություն է ունեցել. «Սիրելի՛ ուսուցիչներ եւ աշխատակազմ, ես ձեր դպրոցի ջանքերը, հինգնակազմակերպվածությունն ու նվիրվածությունը տեսել եմ նաեւ պատերազմի ընթացքում: Շնորհակալ եմ կատարած աշխատանքի համար եւ վստահեցնում եմ՝ ԿԳՄՍ նախարարությունը շատ բարձր է գնահատում ձեր ջանքերը եւ անում է հնարավորը՝ ուսուցիչ աշխատանքային պայմանները, ուսումնական ենթակառուցվածքները, նյութերը, ռեսուրսները բարելավելու համար: Հա-

մոզված եմ՝ միասին կարող ենք որակյալ փոփոխություններ կատարել եւ ունենալ մեր երազանքի դպրոցը, քանի որ երազանքի երեխաներն ու ուսուցիչներն արդեն իսկ ունենք»:

Հաջորդիվ ԿԳՄՍ նախարարի տեղակալ ժամանա Անդրեասյանը Վարդենիսի համայնքապետ Արամ Մելքոնյանի ուղեկցությամբ այցելել է Վարդենիսի «Բաղեյան» պետական քոլեջ, որտեղ եւս հետեւել է ավարտական միջոցառմանը: Շնորհավորելով քոլեջի շրջանավարտներին՝ նախարարի տեղակալը համոզմունք է հայտնել, որ նրանք իրենց գիտելիքներն ի նպաստ կդնեն մեր երկրի զարգացմանը. «Դուք ավարտում եք մի կարեւոր փուլ, որում ստացած գիտելիքները եւ հմտությունները պետք է դառնան ձեր լուսավոր ապագայի եւ պետության զարգացման հենքը: Ձեզ բազում հաջողություններ եմ մաղթում բոլոր ծրագրերի, նպատակների իրականացման համար: Վստահ եմ՝ քոլեջում ձեռք բերած բոլոր գիտելիքներն ի նպաստ եք դնելու մեր հայրենիքի զարգացմանը: Մենք դժվար օրեր ենք ապրում, բայց այս ժամանակը եւս մեկ անգամ ցույց է տալիս, թե որքան կարեւոր է կրթությունը. այն պետք է լինի մեր երկրի անվտանգության եւ զարգացման հիմնական բանալին: Շնորհավորում եմ եւ շնորհակալ եմ նաեւ դասախոսական կազմին. առանց ձեր նվիրված աշխատանքի՝ մենք ցանկալի արդյունք չենք ունենալ»:

Նոր սերունդ

սկիզբը՝ էջ 1

Քննություն: Յուրաքանչյուր սերունդ ունի իր ասելիքն ու միայն իրեն վերապահված առաքելությունը, որ իր համար սահմանված չափով դառնում է գործ, մնայուն արժեք...

Յուրաքանչյուր սերունդ իր մուտքն աշխարհի սկսում է քննությամբ՝ ուղղակի, թե անուղղակի: Քննությունները լինում են տարբեր, լայն առումով՝ քննություն է յուրաքանչյուր արարք:

Երեկ մեկնարկեցին միասնական քննությունները: Նոր սերունդի առաջին լուրջ փորձությունը՝ գործունեության ասպարեզ իջնելուց առաջ: Բայց նաեւ՝ փորձություն բոլորիս համար. ծնողների, ուսուցիչների, դպրոցի, բուհի, կրթության համակարգի, երկրի՝ քննություն:

Տա Աստված, որ այն հանձնենք պատվով:

Ընտրություն: Դպրոց գնում ենք ակամա, երբ հասնում ենք որոշակի տարիքի: Ըստ նախասիրության, թե ըստ հնարավորությունների՝ բուհ ընդունվում ենք՝ ընտրությամբ: Եվ այդ ընտրությամբ է պայմանավորվում մեր հետագա ողջ կյանքը:

Երկրի շրջանավարտների մեծ մասն այս օրերին փորձել է կատարել իր ճիշտ ընտրությունը: Ավարտվել է միասնական քննությունների դիմում-հայտերի ընդունումը, սակայն դեռ առջեւում են բուհերի ընդունելության մրցույթների ամփոփումները...

...Ընտրության հնարավորություն տրվում է ոչ ամեն օր: Եվ ամենքին չէ, որ վիճակված է ճիշտ կողմնորոշվել: Իսկ հաջողությունը ուղեկցում է նրանց, անհատ, թե ժողովուրդ, ովքեր ճիշտ են կողմնորոշվում աստեղային ճանապարհամասերին:

Համալրում: «Տվեք ինձ հենման կետ, եւ ես կշրջեմ աշխարհը» ... Արքիմեդի ուզածը, թեւ անսովոր, բայց ընդամենը մի լծակ էր... Մեր սերունդը համալրվեց նոր շրջանավարտներով, որոնց մեջ հաստատ կան Արքիմեդներ՝ Արքիմեդի ուզած լծակը ստեղծելու ունակությամբ ու կամքով: Մեր ուզածը մեր երկրի հզորացումն է, անկախության ամրապնդումը եւ մեր ազգային խնդիրների լուծումը: Մեզ ուրիշինը պետք չէ, մեզ մեր հալալն է պետք, մեր մեծ հալալը...

Ու դեպի մեր արդար Ունեցվածքը մեր Մեծ Վերադարձի ճանապարհին Անկախության սերունդը ստացավ հերթական, հավատանք՝ հզոր, համալրումը... Արդ, բարի գալուստ դեպի մեծ կյանք, դեպի ուսում ու աշխատանք, դեպի Գործ ու Հաղթանակ:

Գ.Ս.

«Վերջին զանգ» եւ սենսորադինամիկ սենյակի բացում

Հենաշարժողական համակարգի խախտումներ ունեցող երեխաների Երեւանի թիվ 17 հատուկ դպրոցում այս տարվա վերջին զանգը կրկնակի տոնական էր: Ուսումնական տարվա ավարտին դպրոցում բացվել է սենսորադինամիկ մասնագիտական սրահ՝ «Օգնիր-սենյակ» խորհրդանշական անվանումով: Սենսորադինամիկ սենյակը բացվել է «Ակունք» բարեգործական հիմնադրամի աջակցությամբ, որի հետ դպրոցը համագործակցում է արդեն երեք տարի:

Միջոցառմանը ներկա է գտնվել նաեւ Կրթության, գիտության, մշակույթի եւ սպորտի նախարարության հանրակրթության վարչության ներկայացուցիչ Անահիտ Մուրադյանը: Դպրոցի տնօրեն Վերգինե Եսայանի խոսքով՝ սենսորադինամիկ սենյակը թույլ կտա N 17 հատուկ դպրոցի սաներին շատ ավելի արագ յուրացնել եւ ամրապնդել նոր հմտություններ՝ հաղթահարելով շարժողական եւ վարքային խնդիրները:

«Երեխաները սիրում են մագլցել, ճոճվել, բատուտի վրա թռչկոտել եւ այլ ակտիվ շարժումներ անել: Սենսորադինամիկ սենյակը շատ ապահով միջավայր է՝ այդ բոլոր գործողություններն անելու եւ երեխաների էներգիան գրագետ ծախսելու համար: Մանկավարժներիս էլ սենսորային դինամիկ միջավայրը հնարավորություն կտա դիտարկել երեխաների վարքը, օգտակար կլինի նաեւ գնահատում կատարելու առումով»,- նշել է Վ. Եսայանը:

Սենսորադինամիկ սենյակը համարվել է շվեդական եւ ալպինիստական պատերով, փափուկ պարանից աստիճաններով, ճոճանակներով, չոր լողավազանով, գնդակներով եւ զարգացմանը նպաստող այլ անհրաժեշտ պարագաներով:

Երեւանի թիվ 17 հատուկ դպրոցում վերաբացվել է նաեւ գրադարանը՝ հազեցած համակարգչային տեխնիկայով: Այստեղ նաեւ ավագային թերապիա եւ կատարվում:

Դպրոցի սաները հիմնական տոնը՝ Վերջին զանգը, մշել են դպրոցի բակում՝ միասնական բաց դասով: Նրանք ցուցադրել են սպորտաճանպարհ, նկարչության բաց դաս: Ցուցադրվել են նաեւ դպրոցի աշակերտների նկարներն ու ձեռագործ աշխատանքները:

2020-21 ուսումնական տարում հենաշարժողական համակարգի խախտումներ ունեցող երեխաների Երեւանի թիվ 17 հատուկ դպրոցում սովորել է 1-9-րդ դասարանների 84 աշակերտ, որոնցից 4-ն արդեն շրջանավարտ են: Դպրոցի ընդունելությունը կատարվում է միասնական առցանց համակարգի միջոցով: Գրանցվելուց հետո ծնողները դպրոց են ներկայացնում նաեւ պահանջվող փաստաթղթերը, այդ թվում՝ նաեւ կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիքը հավաստող վկայագիրը՝ տրված տարածքային կառավարման մարմնի (Երեւանի քաղաքապետարանի կամ ՀՀ մարզպետարանների) կողմից:

Հայրապետական այց

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը մեկնեց Սյունիք եւ Արցախի Հանրապետություն

Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Երկրորդ Ծայրագույն Պատրիարք եւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը հայրապետական քառօրյա այցով մեկնեց Սյունիքի մարզ եւ Արցախի Հանրապետություն: Այցի ընթացքում Նորին Սրբությանն ուղեկցում են հատուկ հանձնարարություններով հայրապետական նվիրակ **Տեր Պարզե արքեպիսկոպոս Մարտիրոսյանը**, Մայր Աթոռի դիվանապետ **Տեր Արշակ եպիսկոպոս Խաչատրյանը**, Մայր Աթոռի վանական խորհրդի ատենապետ եւ լուսարարապետ **Տեր Մուշեղ եպիսկոպոս Բաբայանը**, Գեւորգյան հոգեւոր ճեմարանի տեսուչ **Տեր Մեսրոպ վարդապետ Պարսամյանը**, Արցախի հոգեւոր-մշակութային ժառանգության պահպանման հարցերով գրասենյակի տնօրեն **Տեր Գարեգին վարդապետ Համբարձումյանը**, ՀՀ ՁՈՒ Հոգեւոր առաջնորդ **Տեր Մովսէս վարդապետ Մարգարյանը** եւ Մայր Աթոռի Տեղեկատվական համակարգի տնօրեն **Տեր Վահրամ ավագ քահանա Մելիքյանը**:

Վեհափառ Հայրապետի հետ Արցախ մեկնեց նաեւ Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միության նախագահ տիար **Պերճ Սեդրակյանը**:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի գլխավորած պատվիրակությանը Գորիսի «Ձանգեր» հուշարձանի մոտ դիմավորեցին Սյունյաց թեմի առաջնորդական տեղապահ **Տեր Մակար վարդապետ Հակոբյանը** թեմի հոգեւոր դասի հետ միասին, Գորիսի համայնքապետ **Առուշան Առուշանյանը**, Սիսիանի համայնքապետ **Արթուր Մարգարյանը**, Քաջարանի համայնքապետ **Մանվել Փարամազյանը**, զինվորականներ եւ Գորիսի համայնքայիններ:

Ավանդական աղուհացի արարողությունից հետո Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն իր գնահատանքն ու օրհնությունը բերեց քաղաքային իշխանությունների ներկայացուցիչներին եւ հավաքված ժողովրդին:

Այնուհետեւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը ՀԲԸՄ նախագահի եւ հոգեւոր դասի հետ միասին մեկնեց Գորիսի Սուրբ Գրիգոր Լուսավորիչ առաջնորդանիստ եկեղեցի, որտեղ Հայոց Հայրապետին դիմավորեցին Գորիսի բնակիչներ եւ զինվորներ: «Հրաշափառ» շարականի երգեցողության ներքո Վեհափառ Հայրապետը, իր օրհնությունը բաշխելով հավատավոր ժողովրդին, մուտք գործեց տաճար, ուր սաղմուսբերությունից եւ աղոթքից հետո կատարվեց Հանրապետական մաղթանք Հայաստանի եւ Արցախի անասանության, Սյունյաց աշխարհի եւ նրա ժողովրդի անվտանգ, խաղաղ ու բարօր կյանքի համար:

Արարողության ավարտին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն իր պատգամն ուղղեց ներկա ժողովրդին: «Սիրելի՛ սյունեցի հավատավոր զավակներ Մեր, այցելել ենք ձեզ հետպատերազմյան դժվարին իրավիճակի, դառը հարվածների եւ նեղությունների դիմագրավման այս ժամանակահատվածում: Եկել ենք՝ ի մոտո հաղորդ լինելու ձեր մտահոգություններին ու խնդիրներին, նաեւ Հայրապետական Մեր գնահատանքն ու օրհնությունը վերստին բերելու ձեզ: ...-Մենք քաջատեղյակ ենք ազգային-հայրենական մեր կյանքի այս վճռորոշ շրջանում ձեզ պատած դժվարությունների, ձեր առջեւ ծառայած մարտահրավերների մասին: Արցախյան վերջին պատերազմում մեր թանկագին զավակները նահատակվեցին, ունեցանք վիրավորներ, անհայտ կորածներ, գերեվարվածներ, տասնյակ հազարավոր տեղահանված խաղաղ բնակիչներ: Տարածքային կորուստների պատճառով նաեւ Սյունյաց աշխարհի բնակավայրեր սահմանամերձ դարձան Ադրբեջանի հետ դրանից բխող խիստ մտահոգիչ հետևանքներով: Ադրբեջանը սանձարձակ ոսոճ-

գություններ է կատարում նաեւ Հայաստանի սահմանների նկատմամբ, մասնավորապես՝ Սյունիքի, Գեղարքունիքի գյուղական որոշ համայնքների տարածքների հանդեպ»,- ասաց Հայրապետը:

«Սիրելիներ, խռովքի մեջ է ամենքիս հոգին, խռովքի մեջ է համայն հայությունը: Սյունյաց աշխարհի Մեր զավակներիդ ստեղծագործ ու խաղաղ կյանքի բնական ընթացքն է խաթարված, ավելին ապահովության ու անվտանգության լրջագույն խնդիրն է հառնած: Սակայն, Մենք գիտենք, որ ձեր ոգին անկտորում է, ձեր հարազատ հողին կապվածությունը, հայրենասիրությունն ու ազգամոլորումը ամուր են ձեր սրտերում ու հոգիներում: Դուք ձեր պատերից ու հայրերից ժառանգել եք քաջություն ու կորով՝ օրհասական հանգամանքներում ձեր հայրենի տունն ու օջախը պաշտպանելու, անասան լինելու հայրենյաց պաշտպանության դիրքերում եւ արիաբար կանգուն մնալու հարազատ հողին: Այս փորձությունը եւս, քաջարի սյունեցիներ, ազգովի կհաղթահարենք՝ միայն թե, մեր հերոս մայրերի ոգեշունչ պատգամի համաձայն, մեր արիության ու քաջության մեջ վախկոտություն չխառնենք, ամուր պահենք մեր նվիրումը հայրենիքին ու մեր սրբազան արժեքներին: Հաստատուն մնանք հավատի մեջ, անկտորում մեղությունների ու դժվարությունների առջեւ: Ամուր պահենք միմյանց հանդեպ բրիստոսապատվոր սերն ու հզոր միասնությունը, որի առջեւ նահանջում են փորձությունները եւ զորանում ու ամրապնդվում է լավատեսության ոգին»,- ասաց Նորին Սրբությունը հավելելով, որ Հայոց Եկեղեցին եւ Եկեղեցականները հանապազօրյա իրենց աղոթքով ու ծառայության մեջ սյունեցիների կողքին են Աստծո խոսքով գորացնելու, դժվարությունների ու փորձությունների մեջ Տիրոջ օգնության խոստումը փոխանցելու, նրանց խիզախությունն ամուր պահելու:

Վեհափառ Հայրապետը տեղեկացրեց, որ Հայոց Եկեղեցին թե՛ պատերազմի ընթացքում եւ թե՛ հետպատերազմյան օրերին իր ձայնն է բարձրացրել միջազգային, միջկեղեցական, միջկրոնական ատյաններում Արցախի եւ Հայաստանի դեմ իրականացվող ոտնձգությունները խստորեն դատապարտելու կոչով, գերիների ազատ արձակման համար հրատապ աշխատանքներ իրականացնելու հորդորով եւ ի պաշտպանություն Արցախի մեր ժողովրդի ազատ ու անկախ կյանքի արդար իրավունքի:

Այցի առիթով Նորին Սրբությունն իր գնահատանքն ու օրհնությունը բերեց Սյունիքի մարզային իշխանություններին, համայնքապետերին, որոնք եւ այսօր, ինչպես պատերազմական դժվարին օրերին, համայնքների բնակիչների հետ ամուր կանգնած են հայրենիքի պաշտպանության դիրքերում: Հայրապետական գնահատանք եւ օրհնություն փոխանցվեց նաեւ Սյունյաց թեմի հոգեւոր սպասավորներին՝ առաջնորդական տեղապահի գլխավորությամբ, հավատավոր մեր ժողովրդի հավատն ու ոգին ամուր պահելու, Աստծո խոսքով հավատավոր իրենց հոտին գորացնելու ու մխիթարելու, սահմանամերձ դարձած բնակավայրերում արիափրտ ծառայությունը շարունակելու համար:

Վերջում Հայոց Հայրապետը հայցեց, որ Բարձրյալ Տերը օգնական ու գորակից լինի ամենքին մեր ժողովրդի իրավունքների պաշտպանության գործում ճշմարտությունը ճանաչելի դարձնելու եւ արդարության հասնելու ջանքերը արդյունավորելու: Նորին Սրբությունը նաեւ աղոթեց, որ Աստված խաղաղ ու անվրդով պահի հայրենի մեր երկիրը, եւ Տիրոջ պահապան Սուրբ Աջի առջեւ նահանջեն բոլոր չարիք-

ներն ու փորձանքները մեր կյանքից:

Արարողությունից հետո հայրապետական պատվիրակությունը համայնքապետերի ուղեկցությամբ այցելեց Գորիսի զինվորական պանթեոն, ուր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը եւ ՀԲԸՄ նախագահ Պերճ Սեդրակյանը ծաղկեպսակներ զետեղեցին անմար կրակի եւ հիշատակի խաչքարի առջեւ, ապա Արցախյան երկրորդ պատերազմում զոհված քաջորդիների շիրիմների առջեւ Նորին Սրբության գլխավորությամբ հոգեւոր դասը աղոթեց նրանց հոգիների հանգստության համար:

Նույն օրը Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը պատվիրակությամբ այցելեց Շուռնուխի սահմանամերձ համայնք, ուր Հայոց Հայրապետին դիմավորեցին համայնքի ղեկավար **Հակոբ Արշակյանը** եւ համայնքի բնակիչները:

Փոխանցելով ժողովրդին իր հայրական սերն ու Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի օրհնությունը՝ Նորին Սրբությունն իր զորակցությունը բերեց շուռնուխցիներին: Վեհափառը նշեց, որ սյունեցիները ազգային-ազատագրական պայքարում իրենց աննկուն ու անպարտ ոգու շնորհիվ դարերի մեջ քաջերի համբավ են վաստակել եւ մեր օրերում եւս սահմանին սյունյաց քաջերի ինքնակազմակերպված խմբերի դրսևորած արիությունն ու հայրենի հողը պաշտպանելու հարցում սկզբունքայնությունը եւս այդ ոգու անուրանալի արտահայտությունն են:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը եւ ՀԲԸՄ նախագահը բնակիչների հետ զրուցեցին տիրող անհանգստությունների ու առկա խնդիրների, կյանքի բնական ընթացքի խաթարման եւ վտանգների մասին:

Իր զրույցում Նորին Սրբությունը հավաստիացրեց, որ Հայոց Եկեղեցին պիտի շարունակի ջանքեր գործադրել բարձրաձայնելու սահմանամերձ համայնքներում բնակվող մեր ժողովրդի խնդիրները եւ հետամուտ լինելու իրավունքների պաշտպանությանը, ապա հորդորեց նախնայաց օրհնական ամուր եւ անմահանց մնալ իրենց հավատի եւ հույսի մեջ՝ կառչած հարենի հողին, իրենց օջախներին:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն այցելեց նաեւ շուռնուխցիների տներ, զրուցեց ընտանիքների հետ, ծանոթացավ առկա դժվարություններին:

Նորին Սրբությունը նաեւ իր օրհնություններն ու բարեմաղթանքները բերեց շուռնուխցի նորապսակ մի զույգի, որ տեղեկանալով Հայոց Հայրապետի այցի մասին, մասնավոր ցանկություն էր հայտնել արժանանալու հայրապետական օրհնության:

Վերադարձին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը զրույց ունեցավ համայնքապետերի հետ, որոնց թվում էր նաեւ Կապանի համայնքապետ **Գեորգ Փարսյանը**:

Երեկոյան Հայոց Հովվապետը հանդիպում ունեցավ Սյունյաց թեմի հոգեւոր դասի հետ՝ եկեղեցականներին վերստին բերելով իր հայրական օրհնությունն ու գնահատանքը իրենց նվիրյալ ծառայության համար:

Հանդիպմանը քննարկվեցին հետպատերազմյան շրջանում՝ առկա դժվարին իրավիճակում, Եկեղեցու կողմից ձեռնարկվող քայլերի, իրականացվող սոցիալական, հոգեխնամ ծրագրերին:

Նորին Սրբությունը թեմի հոգեւոր սպասավորների ուշադրությունը մասնավորապես իրավիճակի գոհվածների, անհայտ կորածների եւ գերության մեջ գտնվողների ընտանիքներին, վիրավորներին եւ նրանց հոգեւոր խնամքին:

Ամենայն Յայոց Կաթողիկոսը մեկնեց Սյունիք և Արցախի Յանրապետություն

սկզբը՝ էջ 4

Ավարտելով իր այցը Սյունյաց թեմ՝ Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Երկրորդ Ծայրագույն Պատրիարք եւ Ամենայն Յայոց Կաթողիկոսը եռօրյա այցով մեկնեց Արցախ: Այցի առիթով Վեհափառ Յայրապետն Արցախ է տարել Մայր Աթոռում պահվող մեր հավատի հայր Սուրբ Գրիգոր Լուսավորչի մասունքները՝ որպես օրհնության եւ մխիթարության աղբյուր Արցախի բարեպաշտ ժողովրդի համար:

Ամենայն Յայոց Յայրապետի շքախմբին եւ ՅԲԸՄ Նախագահ Պերճ Սեդրակյանի գլխավորած պատվիրակությանը սահմանի վրա դիմավորեցին Արցախի թեմի առաջնորդ **Տեր Վրթանես Եպիսկոպոս Աբրահամյանը** թեմի եկեղեցականների հետ եւ ռուսաստանյան խաղաղապահ ուժերի հրամանատարի տեղակալ գնդերեց **Բորիս քահանա Գրիշինը**:

Այնուհետեւ Վեհափառ Յայրապետն ուղեւորվեց Ստեփանակերտ, ուր այցելեց եղբայրական գերեզմանոց: Գուշարձանի առջեւ Ամենայն Յայոց Կաթողիկոսին դիմավորեցին Արցախի Նախագահ **Արայիկ Յարուստյանը** եւ կառավարության անդամները: Ամսար կրակի առջեւ ծաղկեպսակ գետեղելուց եւ հարգանքի տուրք մատուցելուց հետո Նորին Սրբությունը հոգեւոր դասի հետ աղոթք բարձրացրեց առ Աստված արցախյան երկրորդ պատերազմում զոհված հայ քաջորդիների հոգիների հանգստության համար: Երկրի ղեկավարության ուղեկցությամբ Յայոց Յայրապետն այցելեց նաեւ Նախապետի զինվորականների շիրիմներին:

Նույն օրը Ամենայն Յայոց Կաթողիկոսը ԱՅ վաստակյալ Նախագահ Բակո Սահակյանի եւ հոգեւոր դասի ուղեկցությամբ այցելեց Ամարասի վանք, որտեղ Նորին Սրբությանը դիմավորեցին մոտակա համայնքներից այս առիթով համախմբված հայորդիները եւ զինծառայողներ:

Սուրբ Գրիգորիսի եկեղեցում «Յրաշափառի» արարողությունից հետո Գարեգին Բ. Յայրապետի Նախագահությամբ կատարվեց հոգեհանգստյան արարողություն հայրենիքի պաշտպանության համար նահատակված հերոս զավակների հոգիների խաղաղության համար: Միասնական աղոթք բարձրացվեց հայցով, որ Ամենողորմ Աստված խաղաղության ու ապահովության մեջ պահպանի Արցախը եւ Իր անսահման ողորմածությունն ու Սուրբ Աջի պահպանությունը տարածյալ պահի արցախահայոց եւ համայն հայ ժողովրդի վրա:

Վերջում Նորին Սրբությունն իր օրհնությունն ու պատգամը բերեց ներկա ժողովրդին:

«Սիրելիներ, հայրական սիրո ջերմագին զգացումներով ենք ուղեւորվել դեպի ձեզ՝ առ մեր Սուրբ եկեղեցու հավատավոր զավակները, տազնապալի օրերից հետո զոտեպնդվելու միմյանցով, զորանալու մեր Տիրոջ Խոսքով, Ով խոստանում է՝ ասելով. «Քանի որ պահեցիր Իմ համբերության խոսքը, ես էլ քեզ պիտի պահեմ քո փորձության ժամին...»: Մեր Տեր Յիսուս Քրիստոսի այս խոստումը, որ կոչում է մեզ համբերության եւ հավատարմության, պիտի օգնի առաջ ընթանալու եւ հառնած դժվարություններն ու նեղությունները, ցավն ու վիշտը հաղթահարելու: Ծանր փորձությունը, որի միջով անցանք եւ հիմնախնդիրները, որոնք մեր առջեւ են, չեն կարող մատնել մեզ հուսալքության, այլ ընդհակառակը՝ պիտի առավել համախմբեն ու ամրացնեն մեզ, առավել պիտի իմաստացնեն մեզ՝ դասեր քաղելու սխալներից եւ սթափ գնահատելու իրավիճակները: Փորձության ու նեղության ժամին հատկապես առավել անհրաժեշտ է, որ մենք լինենք համախմբված, հավատարիմ մնանք մեր հայրերի հավատքին, մեր Տեր Յիսուս Քրիստոսին, դարեր շարունակ մեր ժողովրդի արյուն քրտինքով սրբացած մեր հայրենիքին՝ անխախտ հավատով, որ Տերը մեզ

հետ է նաեւ մեր փորձության ժամին եւ պարգեւում է մեզ վեր հառնելու զորությունը: Դուք, Արցախի քաջազուն զավակներ, այսօր արի հողով ու հաստատակամ կանգնած եք մնում հայրենի հողին, որի յուրաքանչյուր թիզը վկայ է մեր պատմության, քրիստոնեական մեր ինքնության, մեր ստեղծարար կյանքի եւ խաղաղության ու արդարության մեր ազնիվ ձգտումների: Արցախը, որ նվիրակյալ մասն է մեր բնօրրան հայրենիքի, բնօրրան է նաեւ քրիստոնեության»,- ասաց Յայոց Գովապետը՝ նշելով, որ Արցախում են քարոզել Սուրբ Թադեոս առաքյալի Դաղի եւ Եղիշա աշակերտները, Արցախում է քրիստոնեության լույսը տարածել եւ ծաղկուն տարիքում նահատակվել Սուրբ Գրիգոր Լուսավորչի թոռը՝ Սուրբ Գրիգորիս Յայրապետը, Արցախում է Սուրբ Մեսրոպ Մաշտոցը բացել առաջին դպրոցներից մեկը, Արցախում են հազարավոր մեր սուրբ նահատակների մասունքները եւ նրանց վրա բարձրացած վանքերն ու եկեղեցիները:

«Այսօր սրբազան այս հողի վրա ձեր ներկայությունը, սիրելիներ, դժվարությունները հաղթահարելու ձեր հանձնառությունն ու նախանձախնդրությունը ոգեշնչում են համայն մեր ժողովրդին աշխարհի բոլոր կողմերում: Արցախը, այո, շարունակում է մնալ մեր ժողովրդի հավատքի ու հայրենասիրության խորհրդանիշը եւ շարունակում է միավորել մեր ժողովրդին ազգային իղձերի շուրջ: Ամսվազ է մեր ժողովրդի պատրաստակամությունը՝ շարունակելու աջակցությունն Արցախին եւ ջանքեր ներդնելու՝ ի խնդիր այստեղ ապրող Մեր զավակների իրավունքների պաշտպանության»,- ընդգծեց Յայրապետը՝ կարեւորելով ազգի ուժերի համախմբումը Արցախում ծանր պատերազմի հետեւանքով ավերակված տների, դպրոցների, հիվանդանոցների վերականգնման, սրբատեղիների պահպանության գործում:

Ամենայն Յայոց Կաթողիկոսը պատգամեց արցախցիներին եւ համայն հայ ժողովրդին Աստծուն ապավինած, հույսով ու լավատեսությամբ յուրաքանչյուրն իր տեղում, յուրաքանչյուրն իր չափով նպաստելու Արցախի, մեր ժողովրդի կյանքի վերագարծեքին եւ իր հայրենի հողի վրա ազատ ու անկախ ապրելու արդար իրավունքների պաշտպանությանը: Նորին Սրբությունը նշեց, որ, միասնաբար տոկայով ու համբերելով նեղություններին, հանձն առնելով զոհողություններ, անվերապահ նվիրումով եւ հանձնառություններով պիտի արժանի լինենք մեր խիզախ զավակներին, ովքեր իրենց կյանքը նվիրեցին հայրենիքին՝ պաշտպանելով Արցախ եւ Յայաստան մեր հայրենիքը:

Վեհափառ Յայրապետը Աստծու շնորհները, օրհնությունն ու պահպանությունը մաղթեց արցախցիներին՝ Ամարասի նվիրակյալ սրբավայրում հայցելով բարեխոսությունը Սուրբ Գրիգորիս Յայրապետի եւ աղոթելով, որ Աստված երկնային բարձունքներում խաղաղության մեջ հանգչեցնի հոգիները հայրենիքի պաշտպանության մարտերում զոհված հայորդիների, ապաքինություն պարգեւի վիրավորներին, շուտափույթ դարձ՝ գերիներին եւ անհայտ կորածներին, մխիթարություն՝ հարազատներ կորցրած ընտանիքներին:

Նորին Սրբությունը հայցեց, որ Աստված օրհնի մեր ժողովրդի ջանքերը հանուն հայրենիքի եւ հանուն ազգային մեր իղձերի իրագործման:

Իր օրհնությունը ժողովրդին բաշխելուց հետո Ամենայն Յայոց Կաթողիկոսը իր խոնարհումը բերեց Սուրբ Գրիգորիս Յայրապետի շիրիմին, ապա ծանոթացավ Ամարասի վանքի հիմնադրողական աշխատանքներին:

Այնուհետեւ հայրապետական պատվիրակությունն ուղղվեց դեպի Մաճկալաշեն համայնք, ուր Ամենայն Յայոց Յայրապետը հանդիպում ունեցավ համայնքի զոհված հայորդիների ընտանիքների հետ՝ բերելով իր մխիթարությունն ու օրհնությունը:

**

Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Երկրորդ Ծայրագույն Պատրիարք եւ Ամենայն Յայոց Կաթողիկոսի՝ Արցախի Յանրապետություն հայրապետական այցի երկրորդ օրը սկսվեց Արցախի Պաշտպանության բանակի N զորամաս այցելությամբ:

Ժամանելով գործաձա՝ Նորին Սրբությունն իր օրհնությունն ու հայրական բարեմաղթանքները բերեց հրամանատարական, սպայական կազմերին եւ այս առիթով հավաքված զինվորներին:

Ամենայն Յայոց Կաթողիկոսն իր խոնարհումը բերեց հանուն Արցախի անկախության եւ Արցախի մեր ժողովրդի իրավունքների պաշտպանության պայքարած քաջարի զինվորականներին եւ իրենց կյանքն ի սեր հայրենյաց զոհաբերած հերոսների հիշատակի առջեւ՝ ընդգծելով, որ վճարված այդ քանակ գինը երբեք չպիտի մոռացվի, այլ պետք է դառնա մի նոր ուխտ Արցախի անկախ պետականության պաշտպանության եւ զորացման:

«Դժվարին ժամանակներ է ապրում համայն հայությունը: Արցախի դեմ թուրքիայի եւ միջազգային ահաբեկչական խմբավորումների օժանդակությամբ սանձազերծված Ադրբեջանի 44-օրյա պատերազմն իր հետեւանքներով, պատճառված վնասներով ու ահաբեկ կորուստներով դեռ երկար ժամանակ ցավի ու տրտմության մեջ պիտի պահի մեզ, քանի դեռ չենք կարողացել գործուն միջոցներով հաղթահարել առկա ծանր իրավիճակը եւ փարատել ապագայի հանդեպ անորոշության զգացումը: Առկա խնդիրներն ու մարտահրավերները մեր կյանքի իրենց լուծումները պիտի ստանան, երբ անխտիր ամենքս հետեւություններ կատարենք ողբերգական այս կացության պատճառների վերաբերյալ»,- ասաց Յայոց Յայրապետը:

Նորին Սրբությունը նշեց, որ հաղորդ է հայ զինվորականների քաջությանն ու հերոսական սխրանքներին, անձնուրաց պայքարի փառավոր դրվագներին՝ ընդգծելով, որ Ավարայրից մինչեւ Սարդարապատ եւ Արցախ՝ բոլոր ժամանակներում դրսևորվել է այն հաստատ համոզումն ու գիտակցությունը, որ հայ զորակազմի թիկունքում ամենաթանկն է հայրենի հողը, հայի ինքնությունը պայմանավորող սրբությունները եւ ընտանիքը:

«Այս հերոսագործ ոգին սրբացրեց մեր ժողովրդը՝ հետագա սերունդներին փոխանցելով հայրենյաց պաշտպան մարտիկների փառապանծ անուններ: Սիրելի՛ զավակներ մեր, պանծալի այդ անձինք իրենց ժամանակի մեջ առավել չէին, քան դուք այսօր: Ձեզ պես պարզ երիտասարդներ եւ այրեր էին հայրենասեր եւ ազգանվեր նույն խառնվածքով ու ձգտումներով, կյանքի նկատմամբ լցված նույն հույսերով եւ լուսավորին ու պայծառին հասնելու ջինջ ցանկությամբ: Առավել չէր նաեւ նրանց մաքառումի ոգին եւ նախանձախնդրությունը, քան արցախյան հողի վրա ձեր եղբայրների ու հայրերի անձնորդի հանձնառությունը: Սակայն, առաքյալի խոսքի համաձայն, նրանք իրենց բարի պատերազմը պատերազմեցին, եւ այսօր նախնյաց կողմից մեր սերնդին է փոխանցված սրբազան պարտքը վառ պահելու մեր ինքնության կերտը, նաեւ հաստատակամորեն կանգնելու հայրենիքի պաշտպանության առաջնագծում, որքան էլ որ դժվարին եւ ծանր լինի այդ առաքելությունը: Յայոց Բանակը եւ հայ զինվորն է այսօր միակ երաշխավորը հայրենի պետականության, մեր ժողովրդի ազատ ու անկախ կյանքի, ձեր ընտանիքների ու սիրելիների անվտանգության ու երջանկության, ամեն ազգային հարատեւության»,- իր խոսքում ընդգծեց Ամենայն Յայոց Կաթողիկոսը:

շարունակությունը՝ էջ 6

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը մեկնեց Սյունիք եւ Արցախի Հանրապետություն

սկիզբը՝ էջ 5

Վեհափառ Հայրապետը հաստատեց, որ եկեղեցին մշտապես գործադիր է եղել եւ այսուհետ եւս պիտի լինի Հայոց Բանակին հավելելով, որ անգամ պատերազմի ամենածանր պահերին եկեղեցականները եւ գնդերեցները հայ զինվորի կողքին են եղել, իսկ աշխարհասփյուռ համայնքները գորակցել եւ առկա կարիքներուն օգնություն հասցրել:

«Սիրելի՛ զինվորներ եւ սպաներ, Հայոց Բանակի ոգին եւ հաղթական կամքն է աղբյուրը ազգի գործության եւ վստահության, մեր ժողովրդի ոգեշնչման եւ գալիք օրվա նկատմամբ լավատեսության: Ամուր եւ անասան մնացեք այս կոչման մեջ, եւ Փրկիչ մեր Տերը, հավատում ենք, պիտի պարգևի մեզ նորանոր հաղթություններ»,- պատգամեց Գարեգին Բ Հայրապետը՝ հայցելով Աստուծոց պահել եւ պահպանել զինվորականներին ապահով եւ անփորձանք, որպեսզի իրենց աներու ու գորավոր բազմով պաշտպանը լինեն հայրենի երկրի, մեր սրբությունների եւ, կատարելով իրենց սրբազան պարտքը, վերադառնան իրենց ընտանիքներ՝ շարունակելու իրենց նվիրական կյանքն ու գործը հայրենական անդամատանում:

Վերջում Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը «Պահպանիչ» աղոթքով օրհնեց ՊԲ իրանամատարներին եւ ներկա ողջ զինվորականությանը:

.

Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Երկրորդ Ծայրագույն Պատրիարք եւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը Արցախի թեմի առաջնորդ Տեր Վրթանես Եպիսկոպոս Աբրահամյանի եւ Արցախի Հանրապետության նախագահ Արայիկ Հարությունյանի հետ, ուղեկցությամբ հոգեւոր դասի, այցելեց Գանձասարի վանք:

Վանքի առջեւ Հայոց Հովվապետին դիմավորեցին վանահայր Տեր Սահակ վարդապետ Շաքարյանը, զինվորականներ եւ հարակից համայնքների բնակիչներ:

«Հրաշափառի» արարողությամբ եկեղեցականաց թափորը Նորին Սրբությանն առաջնորդեց Ազ Հովհաննես Մկրտչի մատուցած ամփոփող պատմական տաճար, ուր, հանդիսապետությամբ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի, կատարվեց Հայրապետական մաղթանք:

Սուրբ Հովհաննես Մկրտչի բարեխոսության հայցով ներկա բարեպաշտ ժողովուրդը Հայոց Հայրապետի հետ միասին աղոթեց Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի անասանության, Հայաստանի ու Արցախի Հանրապետությունների խաղաղության եւ արցախահայության ու համայն մեր ժողովրդի խաղաղ, անվտանգ, մեր համերաշխ կյանքի համար:

Արարողության ավարտին Վեհափառն իր պատգամը բերեց ներկաներին՝ ամենքին փոխանցելով օրհնությունը Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի, ողջույններն ու բարի մաղթանքները աշխարհասփյուռ մեր ժողովրդի:

«Մեր Տերը՝ Հիսուս Քրիստոս, մարդկության փրկության համար մատնվեց չարչարանքների, նեղությունների ու մահվան: Արցախյան գոյամարտերում մեր զավակները Քրիստոսանմանությամբ նահատակվեցին վասն հայրենյաց ընծայաբերելով իրենց կյանքը: Մենք անցանք պատերազմի բովով, նեղությունների միջով: Բայց Փրկիչ մեր Տերը մեզ պարգևել է հարության շնորհը, որով պատմության բոլոր արհավիրքներից հառնել է մեր ժողովուրդը եւ վերընծայող էլ իր նոր կյանքը: Մենք հավատում ենք, որ Տերը փորձությունների մեջ մեզ հետ է, եւ չարի հարվածները չեն կարողանալու խորտակել մեր հույսն ու կամքը, ապրելու ու հարատևելու մեր գործությունը, մեր պետականությունը՝ կերտված մեր ժողովրդի զավակների կյանքի թանկ գնով: Սիրելի՛ ար-

ցախցի զավակներ Մեր, քաջալեր ենք ձեզանով, որ հակառակ ամեն դժվարության ու նեղության՝ ամուր կանգնած եք հարազատ հողին եւ անասան հավատով ու հույսով կերտում եք ձեր նոր կյանքը: Պողոս առաքյալն ասում է, որ տկարության մեջ ավելանում է երկնային շնորհը հարվածներին դիմակայելու, փորձությունները հաղթահարելու (հմմտ. Բ. Կորնթ. 12.9, 10): Այս փորձությունը եւս, հավատում ենք, հաղթահարելու ենք համազգային միասնականությամբ ու համատեղ ջանքերով: Անարդարությունները, մեր ազգի դեմ ցեղասպան նոր գործողությունները, մեր սրբությունների, վանքերի ու եկեղեցիների հանդեպ ոտնձգություններն ու ավերումները մենք աներեր կամքով ու միաբանությամբ պիտի վերածենք ազգային վերագարթոնքի ու հզորության՝ ապահովելով Արցախի անկասելի առաջընթացը», - ասաց Վեհափառ Հայրապետը:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը խոսեց նաեւ Հայոց եկեղեցու կողմից Արցախին ու ժողովրդին ցուցաբերվող մշտական գորակցության, վերջին պատերազմի ընթացքում Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի եւ տարբեր թեմերից հոգեւորականների եւ գնդերեցների կարեւոր առաքելության մասին նշելով նաեւ, որ այսօր դժվարին պայմաններում Արցախի թեմը շարունակում է իր հոգեւոր խնամքը ծանր ժամանակներ ու մարտահրավերներ դիմագրավող արցախահայությանը:

Խոսքն ուղղելով Արցախի հավատավոր ժողովրդին՝ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը պատգամեց տոկուն մնալ, ամուր պահել հավատքը, կապված լինել հողին ու ջրին նոր կյանք բխեցնելու հայրենի երկրում, այն շենցանելու եւ իրենց գործերով հզոր ու բարոր դարձնելու: «Ամուր պահեցեք ձեզանում զիտակցությունն ու հիշողությունը, որ առ Աստված ապավինությամբ մենք հառնել ենք մեր պատմության գողգոթաներից եւ այս պատերազմի պատուհաններից էլ պիտի վեր բարձրանանք դեպի մեր կյանքի լուսավոր նոր հորիզոնները: Այս է պատգամը մեր նահատակ հերոսների, ովքեր իրենց կյանքը տվեցին՝ ի սեր հայրենիքի ու ազգի»,- շեշտեց Նորին Սրբությունը՝ աղոթելով, որ Բարձրյալ Տերն իր օրհնությունն ու Սուրբ Աջի պահպանությունը միշտ հովանի դարձնի ազգային ու հայրենական մեր կյանքին եւ պարգևի հոգու ամրություն ու գործություն դիմակայելու մեր առջեւ հառնած մարտահրավերները:

Վեհափառ Հայրապետը մաղթեց, որ Աստծո խնամքի մեջ արգասավորվի ազգային միաբանությունը հայրենիքում ու սփյուռքում միասնական ջանքեր բերելու մեր կյանքի նորոգման, մեր իրավունքների պաշտպանության առաքելության մեջ:

Վերջում Գանձասարի վանքի բակում Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն իր օրհնությունը բաշխեց այս առիթով վանք այցելած ամեն հայորդուն:

.

Կաթողիկե Սուրբ Էջմիածնի տոնին, Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Երկրորդ Ծայրագույն Պատրիարք եւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հանդիսապետությամբ, Ստեփանակերտի Սուրբ Աստվածածին առաջնորդանիստ տաճարում մատուցվեց Սուրբ եւ Ամնահ Պատարագ: Այս առիթով եկեղեցուն հավատացելը խոնարհումն է օրհնության համար դրվել էին Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնից բերված Սուրբ Գրիգոր Լուսավորիչ Հայրապետի մատուցները, որպեսզի գործանան հավատքով ու լավատեսությամբ իրենց նոր կյանքը կերտելու ճանապարհին:

Տաճարի առջեւ Ամենայն Հայոց Հայրապետին դիմավորեց եկեղեցականների թափորը: «Հրաշափառի» երգեցողության ներքո Վեհափառ Հայրապետը, օրհնելով ներ-

կա բարեպաշտ ժողովրդին, առաջնորդվեց դեպի խորան, ուր երկրպագությունից հետո սկսվեց Պատարագի սրբազան արարողությունը:

Պատարագիցն էր Արցախի թեմի առաջնորդ Տեր Վրթանես Եպիսկոպոս Աբրահամյանը: Սուրբ Պատարագի արարողությանը ներկա էր պետական ավագանին՝ գլխավորությամբ Արցախի Հանրապետության նախագահ Արայիկ Հարությունյանի, Արցախի վաստակյալ նախագահներ Արկարի Դուկասյանը եւ Բակո Սահակյանը, ՀԲԸՄ նախագահ Պերճ Սեդրակյանի պատվիրակությունը, թեմի եկեղեցականներ, զինծառայողներ եւ հավատավոր բազում արցախցիներ:

Պատարագի արարողության ավարտին, հանդիսապետությամբ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի, կատարվեց Հանրապետական մաղթանքի արարողություն Արցախի խաղաղության եւ անվտանգության, հավատավոր ժողովրդի՝ ապահով եւ բարոր կյանքի համար: Այնուհետեւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի այցը Արցախ ողջունեց թեմակալ առաջնորդ Վրթանես Եպիսկոպոսը՝ ընդգծելով, որ պատմական օրեր է ապրում Արցախը, քանզի Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը Արարատյան շաբաթն ու Սուրբ Էջմիածնի տոնն անցկացնում է Սյունիքի եւ Արցախի իր զավակների հետ: Սրբազանը նկատեց, որ առկա դժվարին պայմաններում Հայոց Հայրապետի այցը մեծ մխիթարություն էր եւ քաջալերանք արցախցիների համար:

Սրբազանի ողջույնի խոսքից հետո ներկաներին իր օրհնությունն ու պատգամը բերեց Գարեգին Բ. Վեհափառ Հայրապետը: «Տիրոջ ողորմածությամբ համախմբվել ենք Ստեփանակերտի Սուրբ Աստվածածին եկեղեցում՝ մեր միասնական աղոթքը վերառաքելու առ Աստված, որ Տերը մեզ ուժն ու գործություն տա հաղթահարելու պատերազմի արհավիրքները, վեր ելնելու վշտերի ու տառապանքների ծանր շրջանից եւ վիրավոր մեր կյանքը նորոգելու տերունական օգնությամբ: Համախմբվել ենք աղոթելու Հայաստան եւ Արցախ մեր աշխարհի խաղաղ ու ապահով կյանքի, հայրենի մեր պետությանը գորացման ու բարորության համար, ռազմի դաշտում անմահացած մեր հերոսների, խաղաղ բնակչության շրջանում մեր ունեցած զոհերի, պատերազմի ընթացքում վիրավորվածների, անհայտ կորածների, գերեզարված մեր զավակների համար»,- նշեց Նորին Սրբությունը:

Վեհափառն անդրադարձավ նաեւ օրվա խորհրդին՝ Սուրբ Էջմիածնի տոնին, Աստծո Միածին Որդու էջքով Մայր Տաճարի հիմնմանը՝ ընդգծելով. «Այս լուսեղեն իրողությունը վկայությունն է մեր ազգին տրված հարուցանք շնորհի, Տիրոջ օգնությամբ մեզ պատուհասած փորձությունների հաղթահարման: Դարերի մեջ մենք շատ ծանր ու դաժան ժամանակներ ենք ապրել, ավեր ու կոտորած, ցեղասպանություն տեսել, բայց միշտ առ Աստված ապավինությամբ հառնել ենք բարոր ապագա կերտելու ամուր կամքով եւ հույսով: Այսօր էլ մենք նույն հավատն ունենք, որ խաչյալ եւ հարուցյալ մեր Փրկիչ շնորհով պիտի գործանանք եւ հաղթահարենք պատերազմի ծանր հարվածները՝ վեր ելնելով մեզ պատած նեղություններից դեպի մեր կյանքի նոր արեւաշող հորիզոններ»:

Նորին Սրբությունն անդրադարձ կատարեց նաեւ վերագարթոնքի անհրաժեշտությանը: Սիրելիներ, վեր հառնելու ծանապարհին, պահելով հավատն առ Աստված եւ սերն առ հայրենին, մենք առավել պիտի գործանանք, առավել պիտի գործանա մեր կամքը ապրելու եւ արարելու նոր եռանդով ու ձեռքբերումներով: Մեր վերելքներով ու հաջողություններով է նաեւ, որ արժեւորելու ենք մեր նահատակների անձնագործության ու հայրենամոլության մեծագույն սխրանքը: Պատերազմի ընթացքում մենք

կորցրեցինք հարազատ երկրի զգալի մասը: Սակայն գիտենք՝ ձեր ոգին աննկուն է, եւ հույսը անջնջելի, որ հակառակ ամեն խոչընդոտի վերականգնելու եւ շենցանելու եք Արցախը: Արցախը մեր ժողովրդի իրավունքների պաշտպանության եւ ազատ ու անկախ ապրելու վճռականության խորհրդանիշն է: Մեր պատմական հայրենիքի այն նշխարը, որի վրա շարունակում ենք ապրել, պիտի հզորացնենք եւ դարձնենք անվտանգ ու բարգավաճող, ամուր պետականությամբ, համազգային միաբանությամբ, համընդհանուր ջանքերով»,- ասաց Նորին Սրբությունը՝ պատգամելով հույսով ամուր մնալ, հավատով՝ անասան, աննկուն լինել նեղությունների հանդիման: Վեհափառը հորդորեց չվհատվել ընդդեմ դժվարությունների, այլ միաբան լինել մարտահրավերների դիմագրավման եւ միասնական փորձությունների հաղթահարման մեջ: Այս ծանր փորձությունից պետք է հետևություն անենք՝ սխալներ թույլ չտալու, մեր ազգային միաբանությունը չտկարացնելու, գործելու ազգի ու հայրենիքի գերագույն շահով, մեծագույն պատասխանատվությամբ, - ընդգծեց Հայոց Հովվապետը՝ հայրական իր սերն ու օրհնությունները բերելով ամենքին եւ վստահեցնելով, որ համայն հայ ժողովուրդը, Սուրբ եկեղեցին իր թեմերով ու կառույցներով արցախցիների հետ է Արցախի խաղաղ ու ազատ կյանքը հաստատելու եւ կորուստները վերականգնելու իրենց ջանքերում:

Հայոց Հայրապետը հայցեց Տիրոջ գորակցությունն ու օգնականությունը Արցախի ժողովրդին եւ պետական այրերին պատերազմի հետեւանքների հաղթահարման, Արցախի կյանքի բնականոն ընթացքը վերահաստատելու կարեւոր գործում: Նորին Սրբությունն իր օրհնությունները բերեց Պաշտպանության բանակի սպաներին ու զինվորներին, որ անձնվիրունով կանգնած են հայրենյաց պաշտպանության դիրքերում՝ ընդգծելով նաեւ, որ Արցախի յուրաքանչյուր զավակ հայրենյաց մարտիկ է եւ Արցախում իր կեցությամբ եւ պատիւն հայրենի երկիրը: Հայրապետն իր բարձր գնահատանքը բերեց Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միությանը, ազգային-եկեղեցական անդաստանում շարունակական նպաստ բերող եւ պատերազմական դժվարին պայմաններում էլ Արցախին աջակցած բարերար բոլոր զավակների, աշխարհասփյուռ մեր ողջ ժողովրդին:

Այս առիթով՝ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն իր գնահատանքը բերեց Արցախի թեմի երկարամյա առաջնորդ Տեր Պարգեւ արքեպիսկոպոս Մարտիրոսյանին, Արցախի թեմի ներկայիս առաջնորդ Տեր Վրթանես Եպիսկոպոս Աբրահամյանին եւ հոգեւոր դասին՝ Արցախի թեմը շենցանելու, հայրորդյաց հավատքն ամրապնդելու, նաեւ պատերազմական ծանր շրջանում հավատավոր իրենց զավակների հետ լինելու, նրանց քաջալերելու եւ մխիթարելու գովարժան ծառայության համար:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն աղոթք բարձրացրեց արցախյան պատերազմում զոհված զինվորների համար՝ վերստին մխիթարություն հայցելով Տիրոջ զոհվածների հարազատներին, ամենքի սրտերին ու հոգիներին: Եւ շուտափույթ վերադարձ մաղթելով գերիներին եւ անհայտ կորածներին:

Իր պատգամի վերջում Նորին Վեհափառությունը, Սուրբ Գրիգոր Լուսավորիչ Հայրապետի մատուցներով օրհնելով Արցախի հավատավոր ժողովրդին, հայցեց, որ Փրկիչ Տերը ամենագոր իր Սուրբ Խաչի հովանու ներքո անասան խաղաղության մեջ պահի Արցախի Հանրապետությունը եւ Աստծո ողորմությամբ գործնա արցախահայությունը՝ կերտելով ստեղծագործ ու զարգացող կյանքի նորանոր հաջողություններ:

Գրականագիտական

Յնորական Տերյանը

սկիզբը՝ նախորդ համարում

Տերյանի երկերի գիտական ամբողջական հրատարակության անհրաժեշտության հարցը ես բարձրաձայնեցի դեռևս 1988-ին. «ՀիսՄԳ ԳԱ Մ. Արեղյանի անվան գրականության ինստիտուտը չորս հատորով հրատարակել է Հ. Հակոբյանի երկերի ժողովածուն (1955-1958), նրա կյանքի եւ ստեղծագործության տարեգրությունը, իսկ Վ. Տերյանի պես բացառիկ գրողը դեռևս չի արժանացել այդ բախտին: Ահա այսպես հակագրականությունն ու հակամշակութային փակել է մշակութաբանական արժեքների ճանապարհը» («Այս խորակայլ, անդուր Արարատյան դաշտում», «Գարուն», 1990, թիվ 5, նաեւ «Հայրենիք եւ ճակատագիր», 1991, էջ 94): Մինչդեռ Հակոբյանը բանաստեղծ է, այլ կուսակցական գաղափարախոսության «անվակ ու պտուտակիկ» (Լեւին) իսկ Տերյանը դարակազմիկ հեղինակություն է: Եվ ի՞նչ, կարծում եք իմ այդ դիտողությունը հանգիստ ընդունվե՞ց նույն գրականության ինստիտուտում. ամենեւին ո՛չ, հերթական առիթ էր ինձ քննադատելու եւ որպես նվաճում մատնացույց անելու Պարտիզոնու կազմած թերի ու սխալաշատ հատորները:

Իր գործն արել է նաեւ տերյանագիտությունը. լույս են տեսել չորս տասնյակից ավելի աշխատություններ, բազմաթիվ հոդվածներ, առաջաբաններ, վերլուծականներ: Առաջին սերունդի մեջ են Պողոս Մակինյանը, Սիմոն Հակոբյանը, Արսեն Տերտերյանը, Խորեն Սարգսյանը, Եղիշե Զարենցը: Իրենց վաստակն են բերել Սաքո Սուքիասյանը, Վաչե Պարտիզոնին, Հրանտ Թամրազյանը, Սերգեյ Սարինյանը, Էդվարդ Զրբաշյանը, Ռաֆայել Իշխանյանը եւ ուրիշներ: Տպագրվել է նաեւ «Վահան Տերյանը ժամանակակիցների հուշերում» (1964) գիրքը, ինչը դեռևս պետք է համալրվի: Այս ամենը նշեցի՝ ասելու, որ թեւ քիչ չէ արված գործը, բայց հեռու է սպառիչ ու լիակատար լինելուց, ուստի ճանապարհը դեռ հեռու է առկա Տերյանից մինչեւ ամբողջական Տերյան:

Վերջին տարիներին եւս եղել են հետազոտական նոր ուղագրավ հրատարակություններ: Օգտակար գործունեություն է ծավալել Գեորգ Էմին-Տերյանը՝ բանաստեղծի միակ աղջկա՝ Նվարդի եւ Գեորգ Էմինի թոռը, ով զբաղվում է Տերյանի բնագրագիտությամբ, ինչն էլ ապագա գիտական հրատարակության հուսալի նախադրյալ է: Հիշարժան են «Մոռացված եւ անհայտ էջեր Վահան Տերյանի կյանքից» (2004), «Վահան Տերյան: Տերյանագիտություն, մատենագիտություն» (2011) աշխատությունները:

Տերյանի գրական դարոցն արտակարգ հարուստ է ամուսններով: Այստեղ ոչ միայն Տերյանն է, այլեւ, առաջին հերթին, գրական այն հոսանքը, որի ներկայացուցիչն էր նա: Խոսքը վերաբերում է 20-րդ դարակազմիկ դեռևս գործուն խորհրդապաշտությանը:

Գրական այս ուղղությունը՝ խորհրդապաշտությունը, բացառիկ լուրջ ամուսններով է հայտնի արեւմտաեվրոպական եւ ռուս գրականության մեջ (Բողեր, Վերլեն, Մալարմե, Ռեմբո, Վալերի, Լոտրեանոն, Վերհարն, Ռիկե, Ուալդ, Իբսեն, Սոլոգոբ, Գիպիուս, Անենկի, Բայլմոնտ, Բրյուսով, Մերեթկովսկի, Գումիլյով, Ցվետաեւա, Իվանով, Բլոկ, Բելի): Եզրույթը՝ սիմվոլիզմ, խորհրդապաշտություն, շրջանառության մեջ է դրել ֆրանսիացի բանաստեղծ ժան Սորբեսը՝ 1886-ին տպագրած իր «Բանթիլներ» ժողովածուում եւ «Խորհրդապաշտության հանգանակ»-ում: (Միջանկյալ նշենք, որ «Երազ օրեր» վերնագրով քանթիլեն գրել է նաեւ Միսակ Մեծարենցը, իսկ քանթիլեն մշակակում է երգ, միջնադարյան եվրոպական պոեզիայի տեսակ է, քնարական փոքր բանաստեղծություն, որ երգվում է գործիքային նվագակցությամբ):

Խորհրդապաշտության գեղագիտությունը մշակվել է 1860-1870-ական թվականներին: Փիլիսոփայական նախադրյալները գալիս են Շոպենհաուերից, Հարտմանից, լրացվել են Նիցշեի գաղափարներով, է. Պոյի եւ Ռ. Վազների գեղարվեստական ստեղծագործությամբ: Ռուս խորհրդապաշտների համար ավելանում է Վ. Սոլովյովի կրոնամիստիկական փիլիսոփայությունը: Խորհրդապաշտները պոեզիային հատկացնում էին բարձրագույն դեր մարդկային գիտակցության մեջ եւ հավասարեցնում կրոնին: Առաջանում է վերացականի եւ առարկայականի հարաբերության խնդիր, որ պետք է արտահայտվեր գեղարվեստական պատկերով: Խորանում է խոսքի գաղտնիքն ու ոչ այնքան առեղծվածային երկակիությունը, որքան անորոշությունն ու մշուշապատությունը, թաքցված այլասացությունը: Բառը, պատկերը, ամբողջ բանաստեղծությունն ստանում էր գաղտնի, ծածուկ, ներքին (եզոթերիկ) երանգավորում: Այստեղից կախարդանքն ու իրաշքը, ցնորքն ու տեսիլքը: Բառը դառնում է բազմանշանակ, գուգորդական, ընդունելի է դառնում արվեստի բոլոր ձևերի ներդրումակ համադրումը գեղարվեստական պատկերի մեջ՝ երաժշտություն, նկարչություն, թատրոն, պար, ճարտարապետություն: Նրանցով սկսվեց սովորական խոսքի հրաշագործումը, այլ կերպ՝ բառերի ոսկին (Ռեմբո՝ «Բառերի ալքիմիան»): Բառերի հնչյունական ներդաշնակության մեջ առանձնահատուկ տեղ էր հատկացվում ձայնավոր տառերին (Ռեմբո՝ «Ձայնավորներ» հնչյակը): Ինչպես ֆրանսիացի, այնպես եւ ռուս խորհրդապաշտները համախմբվում էին ամսագրերի շուրջ, հրատարակում էին ժողովածուներ: Նրանք իրենց համարում էին դասական արժեքների վերջին ներկայացուցիչները: Այստեղից էլ՝ վերջի, վերջինի, վերջինը լինելու գաղափարի շեշտարումը, ինչպես Տերյանի հռետորական հարցը. «Մի՞թե վերջին պոետն եմ ես»:

Խորհրդապաշտությունը պահպանվեց մինչեւ 20-րդ դարի սկիզբը եւ ավարտվեց ապագայապաշտների, այլեւայլ նոր հոսանքների, անգամ ակնմխտների գրոհներով:

Տերյանին ամենից ավելի հոգեհարազատ էր Պոլ Վերլենը: Տերյանի «Շշուկ ու շրշուն», «Աշնան երեկո» վերնագրերը կարելի է հանդիպել նաեւ Վերլենի գրքերում: Ավելի ճիշտ՝ սկզբնաղբյուրը Վերլենն է: Դա նկատի ունենալով՝ քննադատ Մամբրե Մատենյանը 1916 թ. մի դասախոսության մեջ այսպես է արտահայտվել. «Տերյանը օգտվել է Վերլենի բանաստեղծությունից, լիովին գտնվում է նրա ազդեցության տակ, հետեւաբար, նոր խոսք չի ասել. նոր երանգ չի մտցրել մեր պոեզիայի մեջ» («Վահան Տերյանը ժամանակակիցների հուշերում», էջ 434): Սա կատարյալ անըմբռնողություն է. այո՛, կան գրական ազդակներ, ընդհանրություններ, կա ստեղծագործական ազդեցություն, բայց այն նորությունը, որ բերեց Տերյանը հայ պոեզիա, ընդհանրապես՝ հայ հոգեւոր մշակույթ, աննախադեպ էր: Հայ ազգն ու հոգին դեռևս չէր հանդիպել խորհրդապաշտական առեղծվածներով հագեցած այսպիսի մի նրբազեղ, նրբիմաստ, նրբաձայն, նրբաշող, նրբերանգ ու նրբախյուս կատարելության:

Կա խորհրդավոր մի հրապուրանք Քո շարժումների անխոս գրույցում, ինչ որ օձային ինքնահիացում եվ դեպի հողը ինչ որ քամահրանք: Մի այլ երկրային երաժշտության էլեւէջների պչոնանքն են հիշում, Քո շարժումները աղոթք են շարժում, Քո շարժումները եւ կան, եւ չկան... Երկրում են սնված, բայց ոչ երկրային Արբեցումներ են նոքա խոստանում, Մի այլ տանջանքի եղեն են տանում, Մատնելով հոգիս չարքերի խաղին...

Գրական այս ուղղությունը՝ խորհրդապաշտությունը, որոշակի տեղ գրավեց նաեւ հայ պոեզիայում՝ Շանթ, Մեծարենց, Տիրան Զրաքյան (Ինտրա), Թեքեյան, մասամբ՝ Յարճանյան, վաղ շրջանի Զարենց եւ ուրիշներ: Այս տեսակետից շատ կարելու է Կարինե Գասպարյանի «Վահան Տերյանի գրական դարոցը խորհրդապաշտության գեղագիտական համակարգում» (2002) աշխատությունը, որտեղ ոչ միայն Տերյանի արելիահայ բանաստեղծ հետերոդներն են, այլեւ արեւմտահայ, միաժամանակ՝ բանաստեղծների կողքին նաեւ արձակագիրներն են:

Տերյանը դարաշրջան փոխեց իր գեղագիտությամբ, լեզվով, բանաստեղծական արվեստով եւ, առաջին հերթին, գրական հերոսով: Տերյանի հերոսը մտավորական է՝ գրքերից հոգնած, աշխարհի մեծ շարժումն իր էությամբ զգացող բանական մարդը, ով նաեւ փլուզվող արժեքների մեջ կյանքի իմաստ է որոնում, իսկ այդ իմաստը անհասանելի սերն է: Նա հոգեկան մեղուքյան մեջ է, ձանձուրույթ կեղեքում է նրան, եւ նա հյուսում է գորշ առօրյայից փրկող կյանքի կախարդական հեքիաթը...

Խորհրդապաշտներն ընդհանրապես, մեր Տերյանն էլ նրանց հետ, աստվածացրեցին սերը, մեծարեցին ու անհասանելիորեն սրբագործեցին կնոջ կերպարը: Եվ ինչ իրականության մեջ՝ գորշ, հուսահատ, մեռնող, այնտեղ, ուր պատերազմներ էին ու ցեղասպանություններ, հեղաշրջումներ ու իշխանափոխություններ... Այսինքն՝ աններդաշնակ կյանք:

Ահա ընդդեմ դրա նրանք ստեղծեցին մեկ այլ իրականություն, որտեղ եւ մարմնավորեցին իրենց պատրանքներն ու երազանքները: Դա ցնորքն է, տեսիլքն է, այլ կերպ՝ ցնորական մի իրականություն, որտեղ մարմնավորվում են գորշ առօրյայում մահվան դատապարտված ցանկությունները: Այդ նոր իրականությունը խորհրդապաշտ բանաստեղծների համար ամուսնուհի եւ հաճախ անվանակոչվել է նրանց սիրած աղջիկների անուններով:

Այդ իրականությունը նաեւ այլ ամուսնուհի՝ Հեռավոր Եզերք, Կապույտ Աշխարհ, Դյուբական Հովիտ, Երազանքների Հովիտ, Հույների Երկիր... Այս իմաստավորմամբ պիտի հասկանալ նաեւ Երկիր Նաիրի տեսլական աշխարհի առկայությունը: Այսինքն՝ ոչ թե իրական Հայաստան, որ հոշոտվում էր պատերազմի քաղցած առնետների կողմից, այլ տեսլական մի երկիր, ապահով հայրենի տուն:

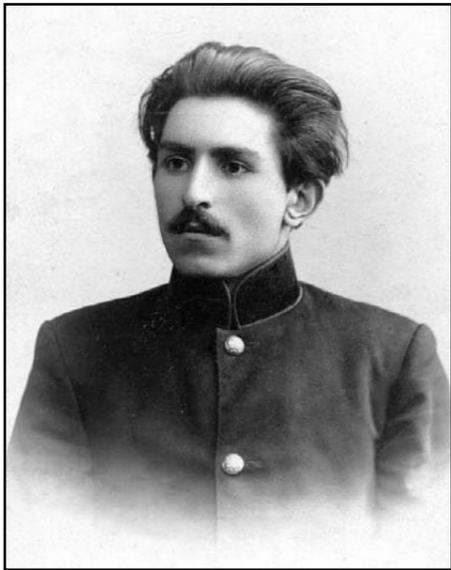
Ֆեոդոր Սոլոգոբը Օյլե աստղ անունով ստեղծում էր իր երեսնայակա աշխարհը: Ահա նրա բանաստեղծություններից մեկը հենց Տերյանի թարգմանությամբ.

Օյլե երկրում հեռավոր ու դյուբական... Այնտեղ է իմ սերը բոլոր, իմ հոգին: Օյլե երկրում հեռավոր ու դյուբական Նվագներով քաղցրածայն ու համաձայն Օրհներգում են, գովեստ երգում այն կյանքին:

Այնտեղ Մայիր աստղի ցուլքով լուսավառ Ողջը երգում ու ծաղկում է այնպես պարզ, Այնտեղ Մայիր աստղի ցուլքով լուսավառ, Եթերային օրորումով օրորվող, Խորհրդավոր մի այլ աշխարհ է ապրում...

Նույնն է նաեւ Տերյանի թարգմանությամբ Սոլոգոբի «Մայիր աստղն է ցուլում վրաս...» բանաստեղծությունը:

Քնարական հերոսը, որ իմնականում ծուլվում է բանաստեղծի անհատականությանը, երկատվում է՝ նրա մարմինը երկրային ձգողության մեջ է, հոգին երկնային թռիչքների, որոնց հանգրվանն այդ անվանակիր եւ անանուն հեռավոր երկրներն են:

Այս երկատվումն աստիճանաբար դառնում է ներքին բախում եւ կայծակնահար անուն քնարական հերոս բանաստեղծին: Այստեղից էլ կյանքի առեղծված, միստիկա եւ մահ՝ որպես երանություն: Այս իրականությունը շատ հեռու է կենցաղից, հանրային կյանքի կոշտակոպիտ բարքերից, հաշվեկատությունից. անմիջական կործանարար իրականությունը չկա, դա կտաներ դեպի իրապաշտություն, դրա փոխարեն իրականության հեռավոր արձագանքն է:

Տիեզերքում կան սեւ խոռոչներ: Դա նյութի տեսակ է, ինչն առաջին անժամոթ է գիտությանը, այդ անժամոթ նյութի մասին գիտությանը հայտնի է այնքանով, որքանով դրա անդրադարձը կա շրջապատի ծանոթ նյութերի վրա: Այդպիսի սեւ խոռոչներ կան նաեւ մարդկային հոգիներում, եւ բանաստեղծներն են սոսկ, որ ճանաչելի են դարձնում այդ անճանաչելին: Դրանք հոգու խորախորհուրդ, գաղտնածածուկ, ներանձնական, երբեմն նաեւ անոթարգելի տակ թաքցված գաղտնիքներն են, որ բացահայտվելով դառնում են ճանաչելի՝ ընդհանուր, համընդհանուր... Խորհրդապաշտների, այդ թվում նաեւ Տերյանի դերը անգերազանցելի է այս ասպարեզում:

Խորհրդապաշտներն էին նաեւ, որ, իրական կյանքի զոհեկություններից խռով, սրբագործեցին սուտը եւ անունը դրեցին գեղեցիկ սուտ: Դա գիտակցված ինքնախաբեությամբ հոգու փրկության ձեւ էր: Իսկ սուտը հիշողություն չունի եւ ամեն անգամ նա «ա՛յլ է»: Գեղեցիկ սուտի այս այլազոյությանը բազմիցս կհանդիպենք նաեւ Տերյանի պոեզիայում:

Արժարժում եք Տերյանի պոեզիա եւ նոր սերունդը հարցը:

Արեւմուտքը հռչակեց սեռական ազատություն եւ աստիճանաբար ընդարձակում է այդ ազատության սահմանները: Եվրոպական մի քանի երկրների, այդ թվում՝ Իսպանիայի խորհրդարանն ընդունել է մի օրենք՝ գիշերվա ժամը 1-3-ը այգիներում, ծովափերում թույլատրել սեռական մերձեցումը: Այս կենցաղով ապրող մարդը կկարողա՞ խորհրդապաշտների գրականությունը: Նախ աշխարհում բարոյական արժեքները միանշանակ չեն: Աշխարհն առավելապես ծայրահեղությունների մեջ է. մի կողմից՝ արեւմտյան ազատություն, որ հրապարակայնորեն մերկացնում է կնոջը, մյուս կողմից՝ արեւելյան սահմանափակումներ, որ զլխաշորի ու դիմաշորի տակից միայն կնոջ աչքերն են երեւում...

Եվ այս ամենը կողք կողքի՝ նույն Փարիզում, Լոնդոնում, Բեռլինում կան եվրոպական ցանկացած այլ բնակավայրում:

Հարունակելի
Դավիթ ԳԱՄԱՐՅԱՆ
բանասիրական գիտությունների
դոկտոր, պրոֆեսոր

Փոճիր մտապահել

Բանաստեղծներն են հուշում

սկիզբը՝ նախորդ համարներում

61) Ճառագայթ

Լոկ համբուրիկ մ'ուզեցի, այտեղ մեկ թարմ վարդ, ճառագայթ մը խնդրեցի աչերեղ երկնազվարթ: Պ. Դուրյան

Չրաշք-աղջիկ, անհայտ երկրի մանուշակ, Գիշերային արեգակի ճառագայթ,-... Դու իջնում ես՝ կարող, որպես մահու խայթ, Քնքուշ, որպես անդարձ բախտի հիշատակ... Վ. Տերյան

Երկրաչափությունում ճառագայթ հասկացությունը մեկնաբանվում է այսպես. ուղղի վրա գտնվող կետը ուղիղը բաժանում է երկու մասի, որոնցից յուրաքանչյուրը կոչվում է այդ կետից դուրս եկող ճառագայթ, իսկ կետը՝ ճառագայթներից յուրաքանչյուրի սկիզբ: Այլ խոսքով՝ ճառագայթը մի ուղղություն է, որը սկիզբ է առնում ինչ-որ կետից և գնում է անվերջություն: Ուրիշ կերպ՝ ճառագայթ են թվային ուղղի անվերջ միջակայքերը (կիսատարածություն):

Ֆիզիկայում ճառագայթ ասելով հասկանում են լուսատու աղբյուրից բխող լույսի նուրբ շերտը: Դա նաև որեւէ կարգի մասնիկների կամ էներգիայի տարածման ուղղությունն է:

Չայերենում ճառագայթի գեղեցիկ հոմանիշները շատ են՝ ճաճանջ, շող, շառայլ, նշույլ և այլն: 20-րդ դարի մեծագույն հայտնագործություններից էր լազերը, որին անվանեցին «դարի լուսային հրաշք»:

Դա մենեթանգ լույսի աղբյուր է, որի ֆիզիկան, շատ հակիրճ, հետևյալում է: Ֆոտոնի եւ ատոմի փոխազդեցության արդյունքում առաջանում է հարկադրական ճառագայթում: Չիշյալ փոխազդեցությամբ ատոմը գալիս է նորմալ վիճակի, իսկ ավելցուկային էներգիան արձակվում է ֆոտոնի տեսքով: Ընդ որում, ֆոտոնն ունենում է նույն էներգիան, ուղղվածությունը եւ բեւեռակառուցությունը, ինչ որ առաջինը: Ֆոտոնների հետագա փոխազդեցությունն առաջացնում է շրթայական ռեակցիա եւ խիտ, նեղ ուղղվածությամբ բարձր էներգիայով լուսային ճառագայթի գոյացում: Այդ վիճակը պահպանելու համար պետք է միջավայր, որում գրգռված վիճակի ատոմները կլինեն ավելի շատ, քան նորմալ վիճակինը: Այդպիսի միջավայր է ատոմների ինվերս վիճակը. դա ատոմների էներգետիկ մակարդակների շրջված բնակեցվածությունն է, երբ ատոմների վերին, գրգռված վիճակ-

ներում էլեկտրոններն ավելի են, քան ներքին, չգրգռվածում: Այդպիսի վիճակի ատոմն անցնում է արտաքին գրգռող ազդակների ներգործությամբ (էներգիայի հաղորդմամբ):

...Արեւի ճառագայթներով ողողված բնանկարի վարպետ է ժամանակակից իմպրեսիոնիստ Լորան Պասելլեն, որին անվանում են կայծկլտացող լույսի բանաստեղծ: Նա կարողանում է լույսի շողերի փնջից հավաքել տաք ու զարմանալի կտավներ, ինչպես երեխան փազվից կտամար մեկ ամբողջական պատկեր: (Փազլը գլուխկոտրուկ է, որում պահանջվում է ստանալ խճանկար՝ նկարի տարբեր ձևերի բազմաթիվ ֆրագմենտներից: Չոգեբանները կարծում են, որ փազլի հավաքումը նպաստում է երեխայի կերպարային ու տրամաբանական մտածողության զարգացմանը, առանձին տարրերի գույնի ու ձևի տարբերակմանը):

... Սկարում՝ Արեւի ճառագայթների արստրակտ պատկեր:

62) Խաղ

Կյանքի ցավը, բախտի խաղը, Ատելությունն անմըտի, Չավատացի՛ր, երբեք չարժե Կրողմունքին քո սրտի: Զ. Թումանյան

Չանճա՛րդ Չայկեան, Նավասարդեան այս տոներուն Արեւափա՛ռ. Ա՛լ վերածնե փլատակներէն եւ փառազոյ Քնարող ա՛ռ: Յանո՛ւն ուժին, յանո՛ւն Յեղին, մտիր մեհեանն Աստուածներուն. Ջահը ձեռքի՛դ բազմե՛ բազին համասըփռե՛ Չուր եւ արին: Դ. Վարուժան

Խաղերը դեռես անհիշելի ժամանակներից են հանդիսացել հայ ժողովրդի կենցաղի անբաժանելի մասը: Խաղը եղել է առօրյան կազմակերպելու, զվարճանալու միջոց, բայց ունեցել է բազում ուրիշ մշակութային կյանքի նախապատրաստություն, կամքի դաստիարակություն, առողջության ամրապնդում, մտածողության զարգացում եւ այլն: Որոշները եղել են զուտ ազգային, մյուսները՝ այլ ժողովուրդների մշակույթից ներառած: Խաղերը հրաշալի միջոց են ինտելեկտի, լեզվական հմտությունների զարգացման, ինչպես նաև հիշողության եւ արագ կողմնորոշվելու ունակությունները բարելավելու համար:

Չին աշխարհի ամենահայտնի մարզական խաղերն անցկացվել են Չունաստանում մ.թ.ա. 776-ից մ.թ. 394 թվականներին: Ըստ հայ մատենագրության առաջին հայը, ով մասնակցել է խաղերին, եղել է Տրոաստ 1-ին Արշակունի արքան: Իսկ հայ արքա Վարազդատը եղել է հնագույն խաղերի վերջին հաղթողը կոփամարտից: «Վարազդատը երիտասարդ էր, համարձակ, վսեմ եւ ուժեղ: Շատ հմուտ էր աղեղնածգությամբ զբաղվում: Կատարել է բազմաթիվ սխրանքներ»:

Ս. Խորենացի

Երկար դարեր սիրված ավանդական խաղեր են եղել ռազմամրցակցայինները (հեծյալ խաղեր, կոխ, լախտի եւ այլն), էլի ուրիշ խաղեր՝ հուլը, յոթը քարը, պահնտոցին...

Չին Չայաստանում տարեմուտի՝ Նավասարդի տոնակատարության ժամանակ կազմակերպվում էին մարզական խաղեր. դա այժմյան տոնարով՝ օգոստոսի կեսերին էր: Այդ օրերին ուխտավորները, արքունիքն ու ժողովուրդը խմբվել են Տարոն ու Բագրեւանդ գավառների սահմանագլխին սրբազան Արածանի գետի ու Նպատ լեռան շուրջը, ինչպես նաև վերջինիս ստորոտին գտնվող Բագավան հեթանոսական տաճարում՝ տոնելու Նոյ Նահապետի, Արա-

մազդի, Անահիտ դիցուհու փառաբանության տոնը:

Տոնահանդեսներն ուղեկցվել են զոհաբերություններով, խրախճանքներով, որսորդություններով: Այնուհետև մարզիկները մրցում էին վազքից, հեռացատկից, սուսերամարտից, ըմբշամարտից, կոփամարտից, միզականետումից, զնդակախաղից, ձիարշավից ու այլ խաղերից, որոնք ուղեկցվում էին երգերով ու պարերով:

Մեր ժամանակներում հայերը հաղթող են ճանաչվել ժամանակակից օլիմպիական խաղերի տարբեր մարզաձևերից: Բայց, թերեւս, ամենամեծ հաջողությունները մերոնք հասել են շախմատից՝ դառնալով օլիմպիադաների եռակի, աշխարհի ու Եվրոպայի չեմպիոններ: Իսկ անհատապես աշխարհի չեմպիոն են հռչակվել Տիգրան Պետրոսյանը եւ Գարիկ Կաս պարոլը, աշխարհի գավաթակիր՝ Լեւոն Արոնյանը:

Մաթեմատիկայի մի ճյուղ կրում է խաղերի տեսություն անվանումը: Դրա նպատակը օպտիմալ ռազմավարության մշակումն է յուրաքանչյուր մասնակցի համար: Այն քայլերի ամբողջությունը, որը կատարում է խաղացողը յուրաքանչյուր առաջացած իրավիճակում կոչվում է ռազմավարություն: Այն պետք է բավարարի օպտիմալությանը, այսինքն, խաղացողներից մեկը պետք է ստանա առավելագույն շահույթ, երբ երկրորդը հավատարիմ է մնում իր ռազմավարությանը: Նույն ժամանակ երկրորդը պետք է ունենա նվազագույն վնաս, եթե առաջինը հավատարիմ է մնում իր ռազմավարությանը: Օպտիմալ ռազմավարությունները պետք է բավարարեն դիմացկունության պայմանին, այսինքն՝ յուրաքանչյուր խաղացողի համար շահավետ չպետք է լինի հրաժարվել իր ռազմավարությունից նույն խաղում:

Կա նաև խաղերի տեսության այսպիսի նկարագրում. այն ուսումնասիրում է կոմֆլիկտի կամ անորոշության պայմաններում որոշում ընդունելու ձևական մոդելներ, որ լայնորեն կիրառվում են տնտեսագիտությունում, ռազմագիտությունում, սոցիոլոգիայում եւ բազմաթիվ այլ ոլորտներում:

Խաղերի տեսությունը կարող է օգնել Տիգրանին այնուհետև կյանքի որոնմանը: Ենթադրենք՝ մենք եւ տիգրանի այլ բանական քաղաքակրթություն ցանկանում

ենք միմյանց հետ կապ հաստատել: Խաղերի տեսության ընդհանուր մոտեցումն այն է, որ ամենակարճ ճանապարհով հաղթանակի հասնելու համար անհրաժեշտ է հաշվի առնել մյուս մասնակցի գործողությունները: Այդ իմաստով՝ առաջարկվում է ուշադրություն դարձնել այն գալակտիկաների մոլորակային համակարգերին, որոնցից տեսանելի է Երկրի անցումն Արեգակի առջևով:

Այդ դեպքում, եթե այլ քաղաքակրթությունների ներկայացուցիչները կարող են տեսնել մեր մոլորակի անցումը, ուրեմն կարող են մեր ուղղությամբ ազդանշան ուղարկել, մենք էլ կարող ենք ուղարկել տարանցիկ էկզոմոլորակներին: Ենթադրելի է, որ առաջին ազդանշանը ուղարկվում է այն մասնակցից, ով առավել հստակ է տեսնում տիգրանական իր հարեւանին: Երկիրը պատվում է ավելի վառ աստղի շուրջը, քան հայտնաբերված էկզոմոլեկուլների մեծ մասը, ուստի թվում է, որ մեզ համար ձեռնտու է «եթերը լսել» այն գոտում, որտեղ գտնվում են մեր «հարեւանները» հուսալով որսալ նրանց ազդանշանները:

... Սկարում՝ շախմատի աշխարհի 9-րդ չեմպիոն Տիգրան Պետրոսյանը:

«Շախմատն արվեստի, գիտության ու սպորտի միաձուլումն է: Այն կարող է քեզ բազում երջանիկ պահեր պարգևել, ինչպես, օրինակ, լավ գիրքը կամ երաժշտությունը»:

«Եթե ոմանք խաղի ստրատեգիան մտնեցնում են մարմարե սյունի, ապա տակտիկան այն քանդակն է, որի վրա քանդակագործը երկար ժամանակ աշխատում է եւ արվեստի գլուխգործոց ստեղծում»:

Տ. Պետրոսյան

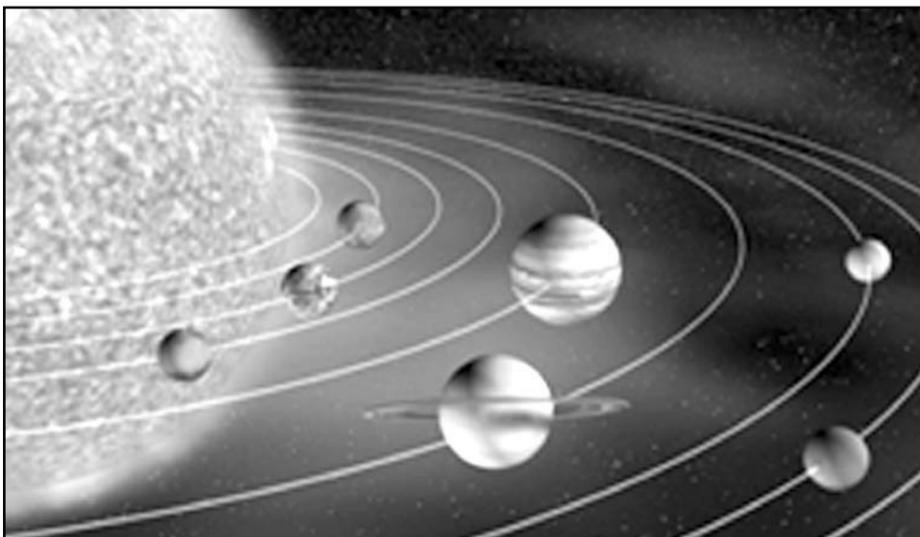
63) Տիգրանի երաժշտությունը

«Եվ հրաշքներով, վեհ լուրջան մեջ, Տիգրանը անժիր, դողանջում է խոր երգն անհունության, ե՛ւ հավերժության,

Ե՛վ ճշմարտության, ե՛ւ գեղեցկության»: Ավ. Իսահակյան

Տիգրանը անօդ տարածություն է, եւ «տիգրանի երաժշտություն» ասվածը կարող է տուկ փոխաբերական իմաստով թվալ: Բայց պարզվում է՝ տիգրանական մարմիններն արձակում են շատ երկար օդային ալիքներ, որոնց հաճախականությունը կարելի է համեմատել օդային տատանումների հաճախականության հետ: Գիտնականները ստեղծել են հատուկ սարք, որն ընդունելով ռադիոալիքները, դրանք փոխանցում է ձայնագրիչին, ու մնում է միայն բարձրացնել ձայնը, որ «տիգրանի երաժշտությունը» լսելի դառնա:

չարունակությունը՝ էջ 9

Բանաստեղծներն են հուշում

սկզբը՝ էջ 8

Երբ լսում ես, թե ինչ ծայն է արձակում Մերկուրին, քեզ թվում է, թե այն տանջվում է ծարավից: Դա տրամաբանական է, քանի որ Մերկուրին արեւին ամենամոտ մոլորակն է. նրանց միջև հեռավորությունը 58 մլն. կմ է:

Սիրո աստվածուհու անունը կրող Վեներան արձակում է ոչ այնքան ռոմանտիկ ծայներ, ինչն ամենեւին զարմանալի չէ: Նրա մակերեսային ջերմաստիճանը դժոխային է, ըստ Ցեպիուսի սանդղակի՝ 462 աստիճան, իսկ ճնշումն այնքան, որքան 90 մ ջրի տակ:

Ինչպես մեր Արեգակնային համակարգի մնացած մոլորակները, այնպես էլ Երկիրը կարող է ծայներ արձակել: Ապրել այս մոլորակի վրա եւ չլսել այդ յուրօրինակ երաժշտությունը՝ պարզապես անհնար է: Իսկ ձեզ առաջարկում ենք լսել նոր սինֆոնիկ ոճի հիմնադիր Ավետ Տերտեյանի 4-րդ սինֆոնիան: «Այստեղ լսվում է անլսելի՞ն Երկրի ու Տիեզերքի վիբրացիան» (իր խոսքերն է):

Ա. Տերտեյանն իր սինֆոնիաներում կարծես փորձել է տալ մի կողմից մակրո տիեզերքների փոխհարաբերությունը. անընդգրկելի կոսմոսն ու նրա կարեւոր, բայց փոքր մասնիկ մարդն իր զգայություններով:

Չնայած Լուսինը մեր մոլորակին շատ մոտ է գտնվում եւ մանրակրկիտ ուսումնասիրվում է, բայց լի է հանելուկներով: Հետաքրքիր է, բայց այդ փոքրիկ երկնային մարմինը սարսափելի ծայներ է արձակում: Իսկ ահա Մարսը, որ պատերազմի աստծո անունն է կրում եւ ունի էլեկտրականացված մթնոլորտ ու ցածր ջերմաստիճաններ, բավականին հաճելի է «երգում»:

Ինչ վերաբերվում է Յուպիտերին, այն շատ ուժեղ ռադիոակտիվ է: Որոշ գիտնականներ կարծում են, որ պատճառը մոլորակի կենտրոնում եղած մետաղական ջրածինն է: Միգուցե դա է պատճառը, որ Յուպիտերը շատ տարօրինակ է «երգում»: Իսկ նրա Իո արբանյակը, որ հրաբխային շատ ակտիվ բնություն ունի, դրանց ժայթքումներին բնորոշ ծայնային դրսևորումներն է արձակում:

Դժվար է հավատալ, որ Սատուրնը կարողանում է փոխել իր գույնը: Գիտնականները դեռ չգիտեն, թե որն է նրա բազմերանգություն պատճառը, բայց ամենահավանական տարբերակն այդ մոլորակի վրա տարվա եղանակների փոփոխությունն է: Իսկ նրա ծայնը մթնոլորտի ու աստղային քամու հպման հետեւանքն է:

Ուրանի միջուկը գործնականում չի արտազատում ջերմություն, ինչի պատճառով մակերեսային ջերմաստիճանը հաճախ իջնում է մինչեւ -224 աստիճան: Միգուցե դա է մոլորակի «քամոտ» ծայնի պատճառը:

Նեպտունը Արեգակնային մոլորակի ամենասառը մոլորակը, արձակում է սառույցի ու քամու հետաքրքիր ծայներ: Այդ մոլորակի վրա մշտապես մրրկահողմեր են, իսկ քամու արագությունը հասնում է 2100 կմ/ժ-ի:

Իսկ թե ինչ ծայներ են արձակում բոլոր մարմինները միասին՝ մոլորակները, աստղերը, սեւ խոռոչները, լսել է պետք: Դա իրոք անվերջի ու սլացքի տպավորություն է...

Նկարում՝ Արեգակնային համակարգը:

64) Թռչող ափսեներ
Պետք է գիտակցությունից հանել այն միտքը, թե կարելի է սովորեցնել միայն այն, ինչ դու գիտես: Կործանիչ սուտ է: Փոխարենը պետք է ամրաստել որպես օրենք, որ սովորեցնելով՝ սովորում ենք: Այն փրկիչ ճշմարտություն է:

Շ. Անոնաշվիլի

Թռչող ափսեներ երկնքում հանդիպող անսովոր մարմին է, որը դիտորդի կողմից ճանաչելի չէ՝ որպես մարդկությանը հայտնի որեւէ առարկա կամ երեւոյթ: Թռչող ափսեների գոյությունը հավատացող մարդկանց

պնդմամբ՝ բացի երկնքում դրանց ժամանակ առ ժամանակ երեւալուց՝ երկրի վրա կան որոշակի հետքեր, որոնք տվյալ դարաշրջանում չեն համապատասխանում մեր քաղաքակրթության զարգացվածության աստիճանին:

Հին արվեստի մի շարք նմուշներից հստակ երեւում է, որ այդ ժամանակներում եւս թռչող ափսեների ու այլմոլորակայինների գոյության գաղափարն է եղել: Օրինակ՝ կույս Մարիամի՝ 15-րդ դարի մի նկարի հետեւի ֆոնին թռչող ափսե է պատկերված: Մի մարդ մատնացույց է անում թռչող ափսեին, եւ նրա շուրջը հաշում է դրա վրա:

Աստղագետները սակայն հռետտսորեն են վերաբերվում թռչող ափսեների մասին խոսակցություններին: Նրանք ամեն զիջեր դիտում ու լուսանկարում են երկինքը, սակայն ոչ մի անգամ նման երեւոյթ չեն նկատել:

Այնուամենայնիվ, չճանաչված թռչող օբյեկտների ուսումնասիրությունները գաղտնիության որոշ շղարշով են պատված, ինչն ավելացնում է երեւոյթի շուրջ մարդկաց հետաքրքրությունները: Ամերիկյան պատմաբան Գրեգ Եդիկյանը, ով ուսումնասիրել է, թե ինչպես են փոխվել պատկերացումները ԶԹՕ-ների մասին ու վերաբերմունքը նրանց նկատմամբ, եկել է այն եզրակացության, որ ԶԹՕ-ների ֆենոմենը սառը պատերազմի ծնունդ է՝ կապված նրանով պայմանավորված գաղտնիության եւ անվստահության մթնոլորտով:

Ի դեպ, արտաերկրային քաղաքակրթությունների գոյության խնդիրը ուղղակի առնչություն չունի ԶԹՕ-ների իրական-անիրական լինելու հետ:

...Կադր՝ հանրահայտ «Ժանդարնը եւ այլմոլորակայինները» ֆրանսիական կատակերգությունից: Գլխավոր դերում՝ Լուի դը Ֆյունես: Նրա հոր տատը հայ էր, ծնունդով՝ պատմական Հայաստանի Կարնո շրջանից: Նա գիտեր հայերեն, սիրում էր հայկական խոհանոցը, Ջորավար Անդրանիկի մասին երգեր:

65) Լուսին
Գիշերը ամբողջ հիվանդ, խելագար, եւ երազեցի արեւի մասին:
Շուրջս ո՛չ մի ծայն ու շշուկ չկար-
Գունատ էր շուրջս՝ գիշեր ու լուսին:
Ե. Չարենց

...Լուսնի սոնատ. այսպես են քննադատները կոչել Բեթհովենի հայտնի մի ստեղծագործությունը՝ համեմատելով գիշերային «Լճի լուսնի լույսի» հետ: Սոնատի քնարական երազկոտությունը հավանաբար մարդիկ նույնացրել են լուսնյակ գիշերվա լուսնյակն ու խորհրդավորության հետ: Այն տխուր է ու թախծոտ, հետո զգայական բուռն վերելք կա ու պոռթկում, որն իր գագաթին է հասնում ակորդների հզոր հնչողության պահին:

Լուսինը երկրի միակ արբանյակն է եւ նրանից փոքր է ընդամենը չորս անգամ: Այն մթնոլորտ չունի, մակերեսային քարքարոտ, փոշոտ ու գորշ է:

Լուսնի վրա շատ խառնարաններ կան, որ առաջացել են գիսավորների, աստղակերպերի բախումից: Մի քանիսն այնքան մեծ են, որ նրանց մեջ քաղաք կտեղավորվի: Խառնարաններից շատերը շրջապատված են աղոտ գծերով, որոնք կոչվում են ճառագայթ: Վերջիններս առաջացել են փոշուց, որն արտանետվել է ասուպային մարմինների ընկնելու հետեւանքով: Իսկ նրա հարթ, մութ տարածություններին ծով ենք կոչում. դրանք շրջաններ են, որտեղ սառել ու քարացել է լուսնային հրաբուխներից ժայթքած լավան:

Լուսնի լեռներից մեկը նույնքան բարձր է, որքան Էվերեստը՝ երկրի ամենաբարձր լեռնագագաթը:

Քանի որ Լուսնի վրա չկա մթնոլորտ, Արեգակի ճառագայթները ջերմաստիճանը բարձրացնում են 120 աստիճանից ավելի, իսկ նրա բացակայության ժամանակ՝ մոտավորապես նույնքան իջնում է այն:

Լուսինը չունի իր սեփական լույսը, բայց կարող է պայծառ փայլել գիշերային երկնքում՝ Արեգակի ճառագայթները անդրադարձնելու պատճառով:

Երբ երկիրն անցնում է Արեգակի ու Լուսնի մեջտեղով, Լուսինը շարժվում է դեպի երկրի ստվերը, եւ տեղի է ունենում Լուսնի խավարում:

Նկարում՝ Կասպար Դավիդ Ֆրիդրիխ, «Լուսնի ծովից բարձրանալը» (1821թ.): Գերմանացի նկարչի ստեղծագործությունը պատկանում է ռոմանտիզմի ոճին: Կտավում պատկերված են երկու երիտասարդ գույգեր, ովքեր դիտում են Լուսնի՝ ծովից բարձրանալու պահը:

66) Աստղեր
Բենիկ Մարգարյանը՝
աստղագետն այդ հմուտ,
Բյուրականի այգում,
ցողերի մեջ գարնան,
Ճաղիկներ է քաղում
սպիտակ ու կապույտ
եվ կնոջս մեկնում Դոն-ժուանի նման:

Բայց երբ մութը նորից
կարագույրը կախի,
Այս ճերմակած մարդը՝
Շոպենի պես արդար,
Պիտի իր մատները
հուր աստղերին բախի,
Պիտի աստեղային
նոտաները կարդա:
Էդուարդա Մեծելայտ

Աստղերը վիթխարի գազային գնդեր են: Դրանցում գազն այնքան է շիկացած, որ գտնվում է պլազմայի վիճակում: Աստղը գազի եւ փոշու ամպի կենտրոնում առաջանում է ձգողական սեղմման արդյունքում: Գազը խտանում է աստիճանաբար, այդ ընթացքում նրա ջերմաստիճանը բարձրանում է: Երբ այն հասնում է 10 մլն աստիճանի, սկսվում են ջերմամիջուկային ռեակցիաներ, որոնք ուղեկցվում են հսկայական քանակի էներգիայի անջատումներով, ու օբյեկտը սկսում է լույս ճառագել: Հենց այս պահից սկսած՝ կարելի է ասել, որ նոր աստղ է ծնվել: Իսկ նրա հետագա ճակատագիրը կախված է աստղի զանգվածից:

Աստղերը, կախված ջերմաստիճանից, ունենում են տարբեր գույներ: Այդպիսով նրանք երկնքում ստեղծում են գույների խաղ՝ «աստղային ծիածաններ»:

«Աստղ» բառից է քնքուշ ու երկնային «Աստղիկ» անձնանունը:

Աստղիկը հայոց հեթանոսական դիցարանում սիրո ու գեղեցկության աստվածուհին է: Աստղիկին նվիրված մեծիանները գտնվում էին Աշտիշատում, Արտաշատում, Անձեւաց գավառում՝ Պաղատ լեռան գագաթին, Վանի մոտ՝ Արտամետում եւ այլուր: Աստղիկին նվիրված տոնը հանդիսավորությամբ նշվում էր նավասարդ ամսին: Աստղիկը նաեւ ջրի աստվածուհին էր, ու Գեղամա լեռներում եւ Հայաստանի այլ վայրերում հայտնաբերված «վիշապներ» կոչվող ձկնակերպ կոթողները գուցե նրան են նվիրված: Նրա պաշտամունքի հետ է կապված նաեւ հայկական հեթանոսական տոմարի ամիսների 7-րդ օրվա անունը:

Իսկ հիմա՝ մի ուրիշ «աստղային» անվան մասին: Աստղի բլուր. վաղ երկաթի ժամանակաշրջանի (մ.թ.ա. 10-5-րդ դդ) Կիլիկիայի ամրոց ու դամբարանադաշտ Եմոքավան գյուղի մոտ: Եգակի են ամրոցում գտնված տաճարի երկհարկանի կավե մոդելը եւ կոճածե գոհանոթները, բրոնզե գոտին, որ գարդարված է կենդանիների, հեծյալների, մարտականքերի եւ աստվածների պատկերներով:

... Նկարում՝ Վ. Համբարձումյանի անվան Բյուրականի աստղադիտարանը:

Այստեղ կարելորագույն շատ հետազոտություններ են կատարվել աստղերի ու գալակտիկաների առաջացման, նյութի տիեզերական գոյածների ֆիզիկայի վերաբերյալ: Հայտնաբերված ամենահետաքրքիր օբյեկտներից են Մարգարյանի գալակտիկաները: Դրանք սպեկտրի ուլտրամանուշակագույն տիրույթում ճառագայթման ավելցուկ ունեն, եւ դրանց ճառագայթումը պայմանավորված չէ սոսկ աստղերով: Դրանց կորիզներում ընթանում են բուռն, պայթյունային պրոցեսներ:

Բյուրականում ձեւավորվել է աստղաֆիզիկայի մի ողջ ուղղություն՝ Բյուրականյանը, ըստ որի տիեզերքում կան գերխիտ նախաստղեր, որոնց նյութից ձեւավորվում են աստղերն ու աստղային համակարգերը:

Ջարուհի ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ
Շիրակի մարզի Արթիկի հ. 3 ավագ դպրոցի ուսուցչուհի, բնագետ

Արդա ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ
Շիրակի մարզի Արթիկի հ. 2 հիմնական դպրոցի ուսուցչուհի, բանասեր

Ճանաչիր, որ սիրես

Այրիվանք. Գեղարդի վանական համալիր եւ Սուրբ Գեղարդ

Հայաստանի վիճակագրական կոմիտեի տվյալներով Այրիվանք-Գեղարդական ժայռակոփ արվեստի յուրահատուկ կառույց է, հայկական միջնադարյան խոշոր համալիրներից մեկը...

վարդապետի օրոք Այրիվանքի դպրոցում ծաղկել է գրչության արվեստը, ստեղծվել է հարուստ մատենադարան: Մխիթար Այրիվանեցին կյանքի վերջին տարիներին ճգնել է Այրիվանք-Գեղարդական արեւմտյան կողմի քարայրերից մեկում եւ պատին արձանագրություն թողել (1291 թ.): 1387 թ. Գրիգոր Խլաթեցին, ուխտի գալով Գեղարդականը, ծեռք է բերել Մխիթար Այրիվանեցու՝ 1287 թ. կազմած ժողովածուն: 15-րդ դ. Այրիվանքի դպրոցի ուսուցչապետ է դարձել Գրիգոր Տաթևացու աշակերտ Սիմեոն վարդապետը, որը կարգավորել է վանքի կանոնադրությունը: 15-րդ դ. Գեղարդականը բազմաթիվ ձեռագրեր են գրվել:

Պահպանված հնագույն հուշարձանը Գեղարդականի պարսպապատերից դուրս արեւմտյան կողմում գտնվող 12-րդ դարի Սուրբ Աստվածածին կիսաժայռափոր մատուռ-եկեղեցին է: Պատերին փորագրված են նվիրատվական մի քանի արձանագրություններ: Եկեղեցու հարավային պատին պահպանվել է Աղվանից Ստեփանոս Գ. կաթողիկոսի (1155-1195 թթ.) թողած 1181 թ. արձանագրությունը՝ վանքին սուրբ Անդրեասի մատուցները նվիրելու մասին: 12-րդ դ. Այրիվանքը ստացել է բազմաթիվ նվիրատվություններ՝ հողեր, այգիներ, դրամ: 1190 թ. վանքում գրվել է «Տնտեսապատճառ» ժողովածուն, 1217 թ. վանքի միաբանների ուժերով (Սարգիս Նկարիչ, Աբել Գրիչ եւ Ստեփանոս կազմող) ստեղծվել է մանրանկարներով հարուստ, մեծադիր Ավետարան: 12-րդ դարից Այրիվանքն անցել է հայ իշխան, գորավար Իվանե Ջաբարյանի իշխանության ներքո: Իշխան Իվանե Ջաբարյանն Այրիվանք է այցելել 1219 թ. եւ նվիրել Բերդաղ գյուղը:

1215 թ., Ջաբարյանների իշխանության եւ Բարսեղ վարդապետի վանահայրության օրոք, սրբատաշ տուֆով կառուցվել է Այրիվանքի գլխավոր Կաթողիկե եկեղեցին: Կառուցման արձանագրությունը փորագրված է արեւմտյան ճակատի մուտքի վերելու: Այն ներսից խաչածե է, իսկ արտաքուստ՝ ուղղանկյուն հարավային ճիխ շքամուտքով, դեկորատիվ կամարաշարով եւ հարթաքանդակներով զարդարված գմբեթով: Հատակագծային եւ ծավալատարածական հորինվածքով եկեղեցին պատկանում է Հայաստանի «խաչածե գմբեթավոր» հուշարձանների տիպին 12-13-րդ դդ. բնորոշ կառուցվածքներով: Հատակագիծը ձգված ուղղանկյունի է՝ ներգծված խաչով, որի ուղիղ կենտրոնից վեր է խոյանում քառակուսի հիմքերի վրա խաչաձև շքամուտք: Գմբեթակիր քառակուսուց սկզբում թմբուկի կորին իրականացվել է առաջաստների միջոցով: Խաչի արելուց թեղ պատկան է կիսաշրջանաձև ավազ խորանով, իսկ մյուս թեղերն ընդարձակվելով ստացել են ուղղանկյան տեսք՝ ծածկված գլանաձև թաղերով: Խաչի թեղերի չորս անկյուններում կառուցված են երկհարկանի ավանդատներ՝ թաղակապ ծածկով, արելուց կողմում՝ փոքրիկ խորաններով: Ներքին հարդա-

րանքը մշակված է 12-13-րդ դդ. ճարտարապետական արվեստի ոճով: Հարդարանքի վարպետ կատարմամբ առանձնանում է հատկապես թմբուկը եւ հարավային շքամուտքը: Պատերի վրա պահպանված արձանագրություններից երեւում է, որ բազմաթիվ անձինք նյութապես օժանդակել են եկեղեցու առանձին մասերի (ավանդատներ, խորան, սալահատակ եւ այլն) շինարարությանը: 15-րդ դ. Կաթողիկեի հարավային պատի տակ գույգ խաչքարեր են կանգնեցվել:

1215-1225 թթ. Կաթողիկեի արեւմտյան ճակատին կից կառուցվել է կենտրոնական, քառասյուն, շքաքարային մշակմամբ գմբեթավոր գավիթ, որի հյուսիսային պատին փոխարինում է բնական ժայռը: Հատակագիծը ուղղանկյուն է՝ գրեթե քառակուսի: Գավիթը հյուսիսարեւելյան եւ հարավարեւելյան անկյուններում ունի երկհարկ ավանդատներ, որոնցից ձախակողմյան երկրորդ հարկինը նվիրված է Թադեոս առաքյալին:

1240-ական թթ. Խաղբակյան տոհմից Պողոշ իշխանը վանքը, տոհմական տապանատուն դարձնելու նպատակով, գնել է Իվանե Թաթևացու որդի Ավագից: 1257-1258 թթ. նորոգվել է Ս. Աստվածածին եկեղեցին, եւ ներսը ծածկվել որմնանկարներով: Խորանի կենտրոնում պատկերված է Աստվածածինը՝ մանուկ Հիսուսը գրկին, երկու կողքերին հրեշտակներ, իսկ առաստաղին Պողոշ իշխանի եւ իր ընտանիքի խմբանկարն է:

13-րդ դ. կեսից Այրիվանքում է պահվել Աստվածամուխ (Աստծու՝ Քրիստոսի մեջ մեխված, խրված) սուրբ Գեղարդը՝ Քրիստոսի կողը խցած միզակի երկաթե ծայրը, որը, ըստ ավանդության, Հայաստան է բերել Թադեոս առաքյալը: Այդ ժամանակից վանքը կոչվել է Գեղարդականը, իսկ սուրբ Գեղարդը մինչեւ 18-րդ դ. այստեղ պահելուց հետո տեղափոխվել են Ս. Էջմիածին: 1260 թ. Կաթողիկեից եւ գավթից հյուսիս ժայռի մեջ, խցեր են փորվել: 1258 թ. Պողոշ իշխանի պատվերով սուրբ Գեղարդի համար դրվագագարդ պահարան է պատրաստվել: Պահարանի արձանագրության սկզբում սրբության մեծարանքի եւ պաշտամունքի բանաստեղծական արտահայտությունն է: 13-րդ դարից Գեղարդականը են պահել նաեւ Նոյան տապանի փայտե մասունքը: Այս երկու սրբությունները մեծ հռչակ են բերել վանքին:

Իվանեի որդի մեծ իշխան Ավագի իշխանության օրոք 1230-1250-ական թթ., իշխան Պողոշ Խաղբակյանը կառուցել է Գեղարդականի գավթից մուտք ունեցող, երկու գույգ խաչվող կամարներով եւ շքաքարային հարդարանքով, գմբեթավոր եւ երդիկից լուսավորվող ժայռափոր առաջին եկեղեցին (ճարտարապետ Գալձագ): Հատակագիծը ոչ լրիվ խաչածե է, հարավային թեղ գրեթե բացակայում է (այն ուղղակի հնարավոր չէր կառուցել՝ գավթի պատի համար մնացած տեղի սղության պատճառով): Եկեղեցին ծածկված

է 13-րդ դ. բնորոշ խաչածե կամարների վրա հանգող նրբագեղ շքաքարե գմբեթով: Գմբեթակիր քառակուսու վրա նույն քանդակներով զարդարված խաչածեվող կամարների վերելում, արձանագրված է. «Ձվարդպետս Գալձագ յիշեցեք»: Գալձագը համարվում է վանքի ժայռափոր կառույցները կերտող ճարտարապետը: Եկեղեցու մեջ հյուսիսային պատի տակ, կա ժայռերից բխող, ավանդաբար հրաշագործ համարվող սառնորակ աղբյուր (Սուրբ աղբյուր), որը պաշտվել է հեթանոսության ժամանակաշրջանից:

1283 թ. Խաղբակյան Պողոշ իշխանը գլխավոր եկեղեցուն կից գավթի հյուսիսային կողմում կառուցել է ժայռափոր տոհմական տապանատունը եւ նրանից արեւելք՝ երկրորդ վիճակի եկեղեցին: Եկեղեցին «գմբեթավոր դահլիճե տիպի կառույց է: Պատերից սկզբնավորվող կիսաշրջանաձև կամարների վրայից բարձրանում է թմբուկը՝ պսակված գմբեթի քանդակազարդ կիսագնդով: Ինչպես եկեղեցու, այնպես էլ գավթի պատերը ծածկված են քանդակներով: Մուտքը եկեղեցի անցնում է գավթի միջով: Գավթը ոչ մեծ չափերի ուղղանկյուն հատակագծով կառույց է եւ, հավանաբար, Պողոշյանների տոհմական տապանատունն է: Տապանատան հյուսիսային պատին Պողոշյան իշխանների տոհմական զինանշանի բարձրաքանդակ է՝ ցուլի գլուխ, որը պահում է շղթայակապ երկու առյուծի, նրանցից ներքե թեւատարած արծիվ է՝ ճանկերում գառ բռնած:

1288 թ. Պողոշ իշխանի որդի Պապաքը եւ իր կին Ռուզուբանը Գեղարդականի հյուսիսային կողմում ժայռի վերին մասում, կառուցել են կենտրոնական հորինվածքով քառասյուն, գմբեթից լուսավորվող խոշոր ժամատուն-դամբարան, որն ունի առանձին թունելանման մուտք՝ մոտ 10 մ երկարությամբ:

Վանական համալիրի գլխավոր մուտքից դեպի հյուսիս-արեւմուտք՝ Գեղարդականի արեւմտյան կողմում ժայռի թեք լանջին, պահպանվել էր վիճակի դահլիճը: 1932 թ. Թ. Թորամանյանի ղեկավարած արշավախումբը պեղումներով բացել է ուսումնասիրել է այս խոշոր ժայռակոփ դահլիճը՝ ուղղանկյուն հատակագծով, քանդակազարդ որմնասյունով, 5 մ բարձրությամբ եւ մոտ 140 քառ. մ մակերեսով, որը Պողոշ իշխանի օրոք՝ 13-րդ դ., կառուցել է ոմն Մկրտիչ. իշխան Պողոշի անունը հիշատակված էր դահլիճի արեւմտյան պատին փորագրված արձանագրության մեջ: Դահլիճը, հավանաբար, եղել է գրադարան, ժողովարարի կամ սեղանատուն: Թ. Թորամանյանը գրել է, որ բոլոր որմնակամարները, խորշերը, որմնասյուները, ամբողջ քարայրը առաստաղով եւ հատակով մաքուր հղկված են: 1967 թ. ժայռի փլուզման հետեւանքով դահլիճը փլվել է եւ գրեթե ամբողջովին ոչնչացել:

Այրիվանք. Գեղարդի վանական համալիր եւ Սուրբ Գեղարդ

սկիզբը՝ էջ 10

Գեղարդավանքի ժայռափոր կառույցները միջնադարյան հայկական ճարտարապետության գլուխգործոցներ են:

Վանական համալիրն իր գոյության ընթացքում բազմիցս ավերվել է՝ ինչպես արտաքին հարձակումների, այնպես էլ երկրաշարժերի հետևանքով, ապա վերակառուցվել: Խորհրդային իշխանության տարիներին (1934, 1940 եւ 1960–1961 թթ.) Գեղարդավանքը հիմնավորապես վերանորոգվել է:

1635–1675 թթ. Գեղարդավանքի վանահայրն էր Դավիթ վարդապետ Պռոշյանը, որի օրոք թիֆլիսեցի Սուլե Չիթախյանը 1655 թ. նորոգել է Կաթողիկեն եւ վանքին նվիրել արծաթե կանթեղ: 1679 թ. հունիսի 4-ի Գառնիի ավերիչ երկրաշարժից Գեղարդավանքն ավերվել է, լեռներից պոկված ու թափված ժայռաքեղոնները ծածկել են համալիրի շինությունները: 1684 թ. Գեղարդավանքը մաքրել են փլվածքներից, նորոգել վնասված շինությունները, կառուցել բրգավոր պարիսպը եւ նրան կից բնակելի ու տնտեսական կառույցները: 1687 թ. պատրաստել են սուրբ Գեղարդի նոր, արծաթե պահարան՝ կրկնելով հնի արձանագրությունը: Պահարանի դռնակների վերելում «Ավետման» տեսարանն է, դիմացը՝ հրեշտակը, ներքեւում՝ «Խաչելությունը», դիմացի փեղկին՝ ս. Գրիգոր Ա. Լուսավորիչը: Ոսկերիչ-քանդակագործներ Գրիգորը եւ Սարգիսը կերպարներին տվել են ճգնավորի տեսք՝ բնական շարժումներով ու կեցվածքով: 1698 թ. քանաքեռցի ոսկերիչ Ավետը պատրաստել է պահարան Գեղարդավանքում պահվող Նոյյան տապանի փայտից: Դռնակների շակր Սօբնացու եւ նրա դիմաց հրեշտակի քանդակներ են: Գեղարդավանքի վանահայր Դանիել վարդապետ Պռոշյանը 1708 թ. կառուցել է վանքի արեւմտյան կողմի կամարակապ դարպասը: 1715 թ. հայ վաճառականները Գեղարդավանքին են նվիրել եպիսկոպոսական մարգարտաշար թագ: Վանահայր Պետրոս Ջահկեցին 1733–1739 թթ. նոր հողեր է ձեռք բերել վանքի համար: 1819-րդ դդ. Գեղարդավանքն ունեցել է այգիներ, ջրաղացներ, ձիթհաններ, ընդհարձակ կալվածքներ՝ Նորագավիթ, Նորք, Տաճարաբակ (այժմ Չորաղբյուր) գյուղերում, ստացել Գողթ գյուղի տարեկան բերքի կեսը: 1834 թ. վանքը նորոգել է կաթողիկոս Դավիթյան Ը. Կարբեցին: 1840 թ. հուլիսի 2-ի Ակոռիի մեծ երկրաշարժից վնասվել են Գեղարդավանքի Կաթողիկեն եւ խցերը: Նույն տարում վանահայր Օհան վարդապետը վանքի շրջակայքում մրգատու ծառերով մեծ այգի է տնկել: Միջայել Չամոյան վարդապետը 1868 թ. Գողթ եւ շրջակա մյուս գյուղերից նոր կալվածքներ է գնել եւ շինել վանքի ճանապարհը: Կաթողիկոս Գեղարդ Դ. Կոստանդնուպոլսեցու հրամանով վանահայր Ռաֆայել Շիրակացին 1870-ական թթ. կառուցել է Գեղարդավանքի դպրոցը: Կաթողիկոս Վազգեն Ա. Պալճյանի հայրապետության տարիներին վանքի բակի արեւելյան կողմում աղբյուր է կառուցվել (1958 թ., ճարտարապետ՝ Ռ. Իսրայելյան), 1960 թ. վերակառուցվել է դարպասը, 1968 թ. համալիրի արեւմտյան հատվածում կառուցվել է վանատան երկհարկանի շենքը, բարեկարգվել վանքի տարածքը: 1978 թ. բացվել է վերակառուցված սեղանատունը, վերանորոգվել են պարսպին կից շինությունները, Կաթողիկեի խորանում տեղադրվել է նոր բեմասեղան (ճարտարապետ՝ Ս. Քյուրքչյան): Պետական միջոցներով նորոգվել է երեսան-Գառնի-Գեղարդ խճուղին, Գեղարդավանքի վիմափոր կառույցները ներթափանցող ստորգետնյա ջրերից պաշտպանելու համար վանքի հյուսիսային կողմում, նրա ամբողջ երկարությամբ, կառուցվել է ջրահեռացման բունելախորշ, որով հավաքված ջրերը հոսում են եւ թափվում Գողթ գետակի մեջ: 1987 թ. ավարտվել է Կաթողիկեի ու գավթի տանիքների բազալտե քարերով սալարկումը: Հիմնադրման օրից Գեղարդավանքի ուխտի օրերը Քրիստոսի պայծառակերպության (Վարդավառ) եւ Աստվածածնի վերափոխման տոներն են:

Գեղարդավանքը 2000 թվականից գրանցված է Միավորված ազգերի կազմակերպության կրթական, գիտական եւ մշակութային կազմակերպության ԶՈՒՆԵՍԿՕ-ի (UNESCO) Զանաշարհային ժառանգության ցանկում:

2018 թ. դեկտեմբերի 7-ին ԶՈՒՆԵՍԿՕ-ի կենտրոնակայանում (Փարիզ) «Չինված ընդհարման դեպքում մշակութային արժեքների պաշտպանության մասին» ԶՈՒՆԵՍԿՕ-ի 1954 թ. կոնվենցիային կից 1999 թ. երկրորդ արձանագրության կոմիտեի 13-րդ նիստի ընթացքում կոմիտեի անդամները միաձայն որոշում են կայացրել Հայաստանի ներկայացրած «Գեղարդի վանք եւ Ազատ գետի վերին հովիտ» (Monastery of Geghard and the Upper Azat Valley) վայրին, որպես մարդկության համար բացառիկ կարեւորություն ունեցող հարմար, ուժեղացված պաշտպանության կարգավիճակ (Enhanced protection) շնորհելու վերաբերյալ: Այն նպատակ է հետապնդում ապահովելու մարդկության համար առավել մեծ արժեք ներկայացնող հատուկ հուշարձանների լիարժեք եւ արդյունավետ պաշտպանությունը՝ միջազգային կամ ոչ միջազգային զինված հակամարտությունների ժամանակ: «Ուժեղացված պաշտպանությունը» պահանջում է հակամարտող կողմերին ձեռնպահ մնալ նման հուշարձանի վրա հարձակումից, ինչպես նաեւ հուշարձանը կամ նրա անմիջական շրջակայքը ռազմական նպատակներով ցանկացած օգտագործումից: Արձանագրությունը նաեւ սահմանում է քրեական պատիժներ՝ ֆիզիկական անձանց կողմից մշակութային արժեքի նկատմամբ ուժեղացված պաշտպանությունը խախտելու պարագայում: «Ուժեղացված պաշտպանության» կարգավիճակ ունեցող ԶՈՒՆԵՍԿՕ-ի համաշխարհային ցանկում այժմ ընդգրկված է մարդկության համար բացառիկ արժեք հանդիսացող 17 մշակութային կոթող:

Այսպիսով «Գեղարդի վանք եւ Ազատ գետի վերին հովիտ» վայրը դարձել է Հայաստանի առաջին մշակութային արժեքը, որին «Ուժեղացված պաշտպանության» կարգավիճակ է շնորհվել:

* * *

Գեղարդավանքը Հայաստանի ամենահայտնի եւ ամենաշատ այցելու ունեցող տեսարժան վայրերից է: Վանական համալիրի դիրքը շատ բանաստեղծական է, տարածքի կլիման՝ առողջարար: Անցյալում Գեղարդավանքը էքսիանի միաբանության համար ամառանոցային վայր է եղել: Ինչպես վերը նշեցինք, իր ներկայիս անվանումը վանքը ստացել է ի պատիվ 13-րդ դարում Ս. Էքմիածնից այստեղ բերված եւ մոտ 500 տարի պահված համաքրիստոնեական սրբություններից մեկի՝ Աստվածամուխ սուրբ Գեղարդի: Բարեպաշտ հավատացյալներն Այրիվանք ուխտի գնալիս ուղղակի ասում էին. «Գնում ենք ս. Գեղարդ ուխտի»: Այսպես, ժամանակի ընթացքում Այրիվանք անունը իր տեղը գի-

ջեց Գեղարդավանքին: Գեղարդի պատվին անվանակոչվեց ոչ միայն վանքը, այլեւ Գեղամա լեռների մի ճյուղը, որը ձգվում է դեպի հարավ եւ կոչվում Գեղարդասար: Գեղարդասարի կիրճը, որն Ազատ գետի վերին հոսանքի շրջանն է, կոչվում է Գեղարդածոր: Իսկ ինչ է քրիստոնեական աշխարհի համար սրբություն դարձած այդ Գեղարդը: Այն շուրջ 15 սմ երկարությամբ տափակ եռանիստ երկաթյա տեգ է, որը, փայտի ծայրին ամրացվելով, ծառայել է որպես խոցող զենք, միգակ: Հիսուսին խաչելուց հետո հռոմեացի զորականներից մեկը (ըստ ավանդության հարյուրապետ Ղունկիանոսը (Լոնգինոս)), որպեսզի հաստատ համոզվեն, որ խաչված Հիսուս Քրիստոսն արդեն մեռած է, նրա կողը նիզակով խոցեց մինչեւ սիրտը, «իսկույն արյուն եւ ջուր ելավ (Հովհ. 19.33–34): Ավանդությունը պատմում է, որ Քրիստոսի վերջից կաթող ջրի ու արյան խառնուրդից ցայտել է Ղունկիանոսի հիվանդ աչքերին եւ բուժել վերականգնելով նրա տեսողությունը: Նա դարձել է քրիստոնյա, քարոզել Մերձավոր Արեւելքում իր հետ ունենալով սուրբ Գեղարդը: Հետագայում նա հաստատվել է Կապադոկիայի Կեսարիա քաղաքում, ուր եւ նահատակվել է:

Քանի որ գեղարդով ամենասուրբ իրողությանը Հիսուսի սրտին էին հավել, այդ պահից Գեղարդը դարձել է սրբազան մասունք, քանզի սրբությանը հավորն ինքն էլ է սրբանուն, ինչպես մկրտվողը, սուրբ ավագանի ջրով մաքրվելով, սրբվում է բոլոր մեղքերից ու կնքվում սուրբ մյուռոնով:

Ավանդությունը հավաստում է, որ Հիսուսի տասներկու առաքյալներից երկուսը՝ Թադեոսն ու Բարդուղիմեոսը, եկել են Հայաստան ու քարոզել Աստծո խոսքը: Առաքյալների խոսքը հաստատվում էր բազմաթիվ հրաշագործություններով, որոնք իրականացնում էին իրենց բերած սրբությունների շնորհիվ: Թադեոս առաքյալն իր հետ բերել էր սուրբ Գեղարդը, իսկ Բարդուղիմեոսը՝ սուրբ Տիրամոր պատկերը, որը Վասպուրականի Անձեւացիք կամ Անձեւացյաց գավառի Հոգյաց վանքին էր ի պահ տրվել:

Ըստ Սուլեյս խորենացու՝ Թադեոս առաքյալը, Տիրոջ Գեղարդն իր հետ բերելով Հայաստան, քարոզում է Աբգար թագավորին ու արքունիքին, բժշկում տասներկու տարի անբուժելի բորոտության ախտից տառապող թագավորին:

Ամենատրուկ թագավորի օրոք Թադեոս առաքյալն Աստվածամուխ Գեղարդով մեծածառն էր գործում ու չար ախտերով տառապող հիվանդների բժշկում: Այդ ամենը տեսնելով ու լսելով դարձի է գալիս նախ Սամատրուկի դուստրը՝ Սանդուխտ կույսը, ապա թագավորի քույրը՝ Ռոզուին: Հետագայում այս երկու կույսերը նահատակվում են Սամատրուկ թագավորի հրամանով:

Դրանից հետո երկար տարիներ սուրբ Գեղարդը գտնվում էր Ողբը Հայքի Կամրջածորի վանքում, իսկ երբ սկսվում են սելջուկների ավերիչ ասպատակությունները, սուրբ Գեղարդը խաչափայտի մի մասունքի հետ միասին դնում են կավե պուտուկի մեջ ու թաքցնում հողի տակ: Անցնում է 177 տարի, եւ Կամրջածորի վանքում բնակվող մի այլազգի բարեպաշտ կնոջ Սամանո անունով, երեք

անգամ երազ է հայտնվում, որից հետո նա հրամայում է փորել այդ տեղը: Ի գարնանս բոլորի գտնում են պուտուկը եւ մի դեռատի օրհորի ձեռքով հանում են պուտուկն ու բերում վանք:

Այնուհետեւ, ավանդությունը մեզ տեղեկացնում է, որ քաղաքական անբարենպաստ պայմանների եւ հատկապես մոնղոլ-թաթարական արշավանքների հետևանքով ստեղծված անապահով դրության պատճառով անհրաժեշտություն է առաջանում սուրբ Գեղարդը Ս. Էքմիածնից տեղափոխել ավելի ապահով, թշնամու աչքից հեռու մի անկյուն: Այդպես սուրբ Գեղարդը Պռոշ իշխանի ջանքերով 1260 թ. հայտնվում է Այրիվանքում, ուր պահվում է մոտ 500 տարի: Այդ ժամանակներից Այրիվանք-Գեղարդավանքը դառնում է հայ ժողովրդի ամենասիրած ուխտավայրերից մեկը:

Հրաշագործ սուրբ Գեղարդի հոչակը վաղուց տարածվել էր Հայաստանում եւ մերձակա ու հեռավոր երկրներում: Եվ ահա՝ 1798 թ. վրաց թագավոր Գեորգի 12-րդը Հայոց կաթողիկոս Դուկաս Ա. Կարնեցուն (1780–1799 թթ.) թախանձազին դիմում է հղում թույլ տալու սուրբ Գեղարդը Վրաստան բերել, քանի որ մահաբեր ժանտախտի համաճարակ էր բռնկվել: Երկար մտորելուց հետո Քրիստոսասեր կաթողիկոսը թույլ է տալիս, որ Աստվածամուխ Գեղարդը երկու հայ վարդապետների ուղեկցությամբ տանեն Վրաստան դրացի բարեկամ ժողովրդին պատուհասած աղետից փրկելու համար: Սուրբ Գեղարդը թափոթով ու աղոթքներով պատեցնում են Վրաստանում: Ժամանախտի համաճարակը նահանջում է: Վրաց թագավորը, սակայն, հապաղում է, չի ցանկանում վերադարձնել հրաշագործ սրբազան մասունքը, եւ սուրբ Գեղարդը երկար ժամանակ պահվում է Թիֆլիսում:

շարունակությունը՝ էջ 12

Այրիվանք. Գեղարդի վանական համալիր եւ Սուրբ Գեղարդ

սկիզբը՝ էջ 11

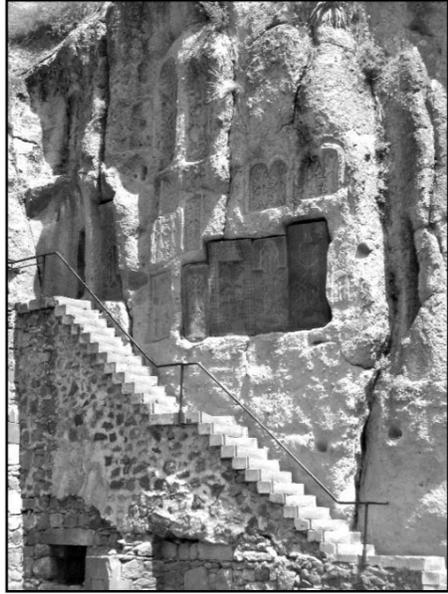
1800 թ. Թիֆլիսում ծառայող հայ հոգեւորականներից Յովհաննէս արքեպիսկոպոսին հաջողվում է ձեռք բերել սուրբ Գեղարդը եւ մեծ դժվարություններով, զանազան հնարքներ բանցնելով, ծածուկ հասցնել Մայր Աթոռ, որի համար էլ նրան մեծարում են «Յովհաննէս Գեղարդակիր արքեպիսկոպոս» պատվանունով:

Սուրբ Գեղարդը Մայր Աթոռում մնում է մինչեւ 1805 թ., երբ իշխան Յիգիանովն անհաջող փորձ է անում պարսիկներից գրավելու Երեւանը, բայց նահանջելիս նա հրամայում է Էջմիածնի վանքից Մայր Աթոռին պատկանող որոշ թանկագին իրեր, այդ թվում սուրբ Գեղարդը, տանել Վրաստան պատճառաբանելով, թե իբր պարսիկները կգան եւ կթալանեն դրանք: Եվ այսպես, Գեղարդը, ընդամենը հինգ տարի մնալով Ս. Էջմիածնում, դարձյալ հայտնվում է Թիֆլիսում ու պահվում մինչեւ 1809 թվականը: 1809 թ. Ռուսաստանի հայոց թեմի առաջնորդ Եփրեմը կաթողիկոս է ընտրվում (Եփրեմ Ա. Ձորագեղցի, 1809–1830 թթ.) ու Թիֆլիսով Էջմիածին գնալիս հետ է վերցնում վանքի սրբությունները, այդ թվում սուրբ Գեղարդը: Այս անգամ արգելք չի լինում, որովհետեւ Վրաստանն արդեն գտնվում էր ռուսական տիրապետության տակ:

1811 թ. Թիֆլիսում նորից ժամտախտ է բռնկվում: Տեղի հայերի ու գեներալ Տորմանովի միջնորդությամբ սուրբ Գեղարդը նորից տարվում է Թիֆլիս եւ պահվում մինչեւ համաճարակի ավարտը, ապա վերադարձվում է Վրաստան: Բայց շատ չանցած՝ 1814 թ., Թիֆլիսում դարձյալ համաճարակ է տարածվում, եւ այս անգամ գեներալ Ռաիչչելի խնդրանքով սուրբ Գեղարդը կրկին Թիֆլիս են տանում, որտեղից վերադարձնում են միայն 1815 թ.: համաճարակի դադարից հետո:

Այնուհետեւ հիշատակվում է, որ Մայր Աթոռից սուրբ Գեղարդը Երեւան են տարել ամբողջով կարոտյալներին ու վատառողջներին, քանի որ տեղի բնակչության մեջ սուսկալի ջերմախտ էր տարածվել:

Երբ 1828 թ. սկսվում է ռուս-թուրքական պատերազմը, պաշարված Բայազետը գրավելուց հետո ժողովրդի մեջ սկսում է մոլեգնել ժամատախտը, ինչի պատճառով զորքին նույնիսկ ոչնչացնում էր սպանում: Գեներալ Ալեքսանդր Բաբստեյնի հրամանով Մայր Աթոռից բերվում են սուրբ Գեղարդը, որը տանում են տնից տուն, փողոցից փողոց ու հիվանդանոցներ, եւ որտեղ երեւում էր սուրբ Գեղարդը, Տիրոջ այդ սրբության հանդեպ հավատի շնորհիվ, մարդկանց ցավերը դադարում էին, ու համաճարակը կանգ էր առնում: Դեռ հագիվ Էջմիածին չվերադարձած, լուր է գալիս, որ Սուրմալուի գավառի գյուղերում, հատկապես Կողբի աղահանքերում մարդկանց կյանքը հնձող համաճարակ է բռնկվել: Եվ սուրբ Գեղարդը մի եպիսկոպոսի հետ այնտեղ տանելով ու պատեցնելով համաճարակի օջախներում, Աստծո հրաշքով, դադարում է համաճարակը, մարդիկ ապաքինվում են: Այս մասին իմանալով՝ ռուսական բանակի Կովկասյան կորպուսի հրամանատար, գեներալ Պասկեւիչը 1829 թ. փետրվարի 12-ին խիստ նամակ է գրում Եփրեմ կաթողիկոսին այսուհետ արգելել եւ առանց իր գիտության սուրբ Գեղարդը չտանել համաճարակի վայրերը, քանի որ, ըստ նրա, ամբողջի խմբվելու պատճառով այնտեղ խախտվում են ձեռնարկված բժշկական կարանտինային կանոնները: Այդ է լինում պատճառը, որ 1830 թ. ամռանը Թիֆլիսում բռնկված համաճարակի ժամանակ Յայոց կաթողիկոսը մերժում է սուրբ Գեղարդն այնտեղ տանելու անհրաժեշտությունը, քանի որ գեներալ Պասկեւիչը դեմ էր դրան: 1846–1847 թթ. Այսրկովկասում սկսված համաճարակի ժամանակ ցարական իշխանությունները չարգելեցին սուրբ Գեղարդը դուրս հանելը: Գեներալ Պյոտր Լադիսկին նամակ-խնդրանքով դիմեց Ներսես Ե. Աշտարակեցի «Պաշտպան հայրենյաց» կաթողիկոսին (1843–1857 թթ.), որ թույլ տան սուրբ Գեղարդը տանել համաճարակով վարակված վայրերը, որտեղ նաեւ շատ մահմե-

դականներ կան, որոնք, տեսնելով քրիստոնեական սրբության միջոցով կատարվող հրաշքերը, միգուցե կազդվեն ու իրենք էլ դարձի կգան եւ Քրիստոսին կհավատան: Յայոց հայրապետի թույլտվությամբ սուրբ Գեղարդը 1846 թ. տանում, պատեցնում են Նախիջեւանի, Երեւանի գավառների գյուղերում, ապա 1847 թ. տանում Թիֆլիս ու համաճարակի դադարից հետո նորից Մայր Աթոռ վերադարձնում:

1920 թ. Երեւանում բռնկված ժամտախտի ժամանակ սուրբ Գեղարդն Էջմիածնից դուրս չբերվեց, ու հազարավոր մարդիկ մահացան:

Այսքանից հետո, եթե դեռ կա հայրորդի, որ չի տեսել սուրբ Գեղարդը ու չի եղել Գեղարդավանքում (եթե, իհարկե, հնարավորություն է ունեցել այցելելու), թող խորհի, թե ինչ թանկ բան է կորցրել:

Այժմ սուրբ Գեղարդը պահվում է Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի թանգարանում: Գեղարդի արժաթե մասնատուփ-պահարանը 1687 թ. պատրաստել է տվել Դավիթ եպիսկոպոս Պռոշյանը: Յայոց կաթողիկոսները մյուսուրից սրբության ժամանակ Լուսավորչի աջի հետ սուրբ Գեղարդով եւս օրհնում են սրբալույս մյուսունը:

2015 թ. Ն.Ս.Օ.Ս.Տ. Գարեգին Բ. Ծայրագույն Պատրիարք եւ Ամենայն Յայոց Կաթողիկոսի հայրապետական սրբատառ կոնդակով Յայոց եկեղեցու հիմնադիրներ Ս. Թադեոս եւ Ս. Բարդուղիմեոս առաքյալների տոնը հռչակվել է Աստվածամուխ սուրբ Գեղարդի ուխտի օր՝ ի զոհացումն բարեպաշտ հայրորդյաց եւ օտարազգի ուխտավորների: Այդ օրը սուրբ Գեղարդը բերվում է Մայր տաճար հայոց առաջին լուսավորիչներ Ս. Թադեոս եւ Ս. Բարդուղիմեոս առաքյալների տոնի առիթով մատուցվող սուրբ եւ անմահ պատարագին: Պատարագի ավարտին բարեպաշտ հավատացյալները հնարավորություն են ունենում համբուրելու, հպվելու այդ սրբազան մատուցիչ եւ ստանալու հրաշագործ սուրբ Գեղարդից բաշխվող օրհնությունն ու շնորհները: Սուրբ Գեղարդը Մայր տաճարում մնում է մինչեւ նույն օրվա ուշ երեկո:

Յինվանքը ժողովրդական մի ավանդույթ է հայտնում է, թե Գեղարդավանքը կառուցել են մի ազնվատոհմիկ ընտանիքից սերող քույր ու եղբայր: Երկար խորհելուց հետո նրանք փափագում են իրենց մահվանից հետո անմար հիշատակ եւ բարի անուն թողնել աշխարհում: Ու որոշում են թողնել աշխարհիկ կյանքը, առանձնանալ եւ մարդկանցից հեռու այդ ձորի մեջ մենաստան կառուցել: Երկար ժամանակ չկարողանալով որոշել կառուցվելիք մենաստանի վայրը, թե որտեղից պետք է սկսել գործը, եղբայրը դիմում է Աստծո օգնությանը. նա իր սրտաբուխ աղոթքներով խնդրում է Աստծուն օգնել իրեն: Այգաբացին արթնանալով՝ նա մոտակա լեռի ժայռի կատարին նշարում է իր կռանը (մուրճ): Եղբայրը կռահում է, որ մենաստանի կառուցումը հենց այդ տեղից էլ պետք է սկսել: Եվ քույր ու եղբայր անմիջա-

պես գործի են անցնում: Եղբայրը ջարդում է ապառաժ վեճը, իսկ քույրն էլ ջարդված քարերը, մագերի մեջ դնելով, բարձրացնում է ձորն ի վեր: Նրանց տքնաջան աշխատանքը երկար տարիներ է տևում: Ի վերջո, քույր ու եղբայր ավարտում են իրենց ուխտած մենաստանի կառուցումը: Գեղատեսիլ ձորում, քանց արձանանդ, շողշողում է հրաշագեղ վանքը: Քույր ու եղբայր մինչեւ իրենց երկնավեր կյանքի վերջը աստվածային սիրով ու հավատով ապրում եւ ծառայում են իրենց ձեռակերտ մենաստանում: Այդտեղ էլ կնքում են իրենց մահկանացուն՝ մեզ ավանդելով այս գրույցն ու հրաշագեղ Գեղարդավանքը:

* * *

Գեղարդավանքի հրաշագործությունների համբավը դուրս էր եկել Յայկական լեռնաշխարհի սահմաններից ու տարածվել հարեւան ու հեռավոր երկրներում: Ասում են, թե մոնղոլների առաջնորդ, արնածարավ Լենկ Թեմուրը գորապետին լուր են տալիս, որ հրաշագործություններով հռչակված Գեղարդավանքում է պահվում Յայոց աշխարհի յոթ ձիաբեռ աղանաղը: Ազահ բռնակալը որոշում է անձամբ գլխավորել արշավանքը, տիրանալ այդ թանկարժեք գանձին ու փորձել սուրբ Գեղարդի զորությունը: Անհաշիվ զորքով նա ասպատակում է Յայաստանը, հասնում Գեղարդաձոր: Լենկ Թեմուրին ուղեկցում են հանճարամիտ ճարտարապետ Գալ-ձագի միակտոր ժայռի մեջ փորած եկեղեցին, որտեղ, իբրեւ թե, պահվում էր Յայոց աշխարհի յոթ ձիաբեռ աղանաղը:

– Յանճարածին կողո է, ժայռեղեն գոհար,– գեկուցեցին սարսափազդու գորապետին:

– Բայց մեր ինչի՞ն է պետք սա: Ոչ ավերել կարող ենք, ոչ էլ շալակել ու տանել:

– Ասում են, թե հենց այս ժայռակերտ վանքում է պահվում Յայոց աշխարհի յոթ ձիաբեռ աղանաղը:

Լսելով դա՛ մոնղոլ գորապետի բիբերը լայնացան, դեմքով գոհունակություն արտահայտող մի ժայտ սահեց: Լենկ Թեմուրը որոշեց անձամբ հափշտակել այդ մեծ, անզին հարստությունը: Նա ծանր քայլերով մտնեցավ ժայռակոփ եկեղեցուն եւ քննախույզ հայացքով տնտեղեց ներսը: Եկեղեցու խորհրդավոր մթնոթյան մեջ առկայծում, հուրհրատում էր մի լուսավունը: Յիբավի, այդպես պայծառ կարող էր փայլատակել միայն աղանաղը: Ընչաքաղց գորապետը՝ Լենկ Թեմուրը, հագիվ զսպելով ուրախությունը, նետվեց ներս եւ ձեռքերը տարածեց դեպի շողարծապող լուսավունը: Բայց այ՛ թե՛ք հրաշք, աղանաղի հուրհրատող լուսավունըն իսկույն անհետացավ: Լենկ Թեմուրը դանդաղորեն շրջվեց եւ ձեռնունայն վերադարձավ եկեղեցու մուտքի մոտ: Աղանաղը կրկին ցուլցաց: Ձորապետը եւս մի քանի անգամ փորձեց ճանկել աղանաղը, բայց՝ ապարդյուն: Ամեն անգամ, երբ Լենկ Թեմուրը ձեռքերը պարզում էր դեպի աղանաղը, շողշողացող լուսավունըն անմիջապես մարում էր:

Ասում են, թե դա ընդամենը մի սովորական լուսավունը է եղել: Ընդհանուր վարպետ Գալձագն այնպիսի շարժական քար է տեղադրած եղել, որը, ժամանակ առ ժամանակ պտտելով, հնարավոր է եղել միջօրեի արեփ լույսն ուղղել դեպի ներս: Ահա եկեղեցի ներթափանցած հենց այդ լուսավունըն է աղանաղի պես պսպղացել է: Յետագայում, սակայն, երկրաշարժերի հետեւանքով ապարները քարը տեղաշարժել են, եւ այն կորցրել է իր առանձնահատկությունը:

Այնուհետեւ, հուսախաբ եղած ու դատարկաձեռն մնալուց կատաղած, գոռոզ տիրակալը հոխորտանքով ու ծաղրանքով հրամայում իր մոտ բերել սուրբ Գեղարդը: Ձառամյալ վանահայրը հարկադրված բերում է սուրբ Գեղարդը, խոնարհաբար համբուրում այն եւ համբաբայլ մոտենում բռնապետին: Երբ զինվորները բարձրացնում են միզակնեքը, որպեսզի հարվածեն սուրբ Գեղարդին, անմիջապես հայտնվում են գրահավորված երփներանգ համազգեստներով բյուրավոր անմարմին, ոգեղեն զինվորներ ու ամեն կողմից հարձակվում թշնամու վրա: Մեծ խուճապ ու իրարանցում է ընկնում Լենկ Թեմու-

րի զորքի մեջ. ովքեր փորձել էին միզակով հարվածել սուրբ Գեղարդին, նրանց ձեռքերը կծկվում, չորանում են, կախ ընկնում ուսերից, շատերը կուրանում են, ոմանք անշնչացած արձանանում, մյուսները ոռնոցով թավալվում գետնին կամ սարսափահար փախուստի դիմում: Այս տեսարանից ապշահար տերեփ պես դողացող Լենկ Թեմուրն աչքերը երկինք է հառնում եւ ողբածայն գոչում. «Աղան, գյոր, գեչ» («Տեր իմ, տես, անցի դ»): Այսինքն՝ հրաշագործ սուրբ Գեղարդն ու հանճարակերտ Գեղարդավանքը պետք է տեսնել, զնայվել ու անցնել, հեռանալ: Իսկ ով կփորձի ծաղրել ու վնասել, կարծանաճա իր Լենկ Թեմուրի բախտին ու կպատուհասվի արդարորեն: Ապա խեղճացած բռնակալը սուրբ Գեղարդից թողություն է խնդրում, ամբողջությամբ վերադարձնում թալանած գանձերն ու ձեռագրերը, ազատ արձակում գերիներին, այլեւայլ պարգեւներ խոստանալով սրարշավ հեռանում Գեղարդավանքից:

Այդ ժամանակներից էլ Այրիվանք-Գեղարդավանքն օտարներն անվանեցին «Գյորգեչ» («Տես ու անցի դ»): Դարեր եկան ու անցան: Դարերի հետ էլ շատ ու շատ նվաճողներ ու ավարառուներ եկան Գեղարդաձոր, տեսան ու անցան, իսկ հանճարավետ կառույցը մնաց հավերժող դառնալով Յայաստանի նշանավոր ուխտավայրերից ու տեսարժան վայրերից մեկը: Յավերժեց նաեւ իմաստուն եւ ուսանելի այս գրույցը, ու դաժան բռնապետ Լենկ Թեմուրի խրատական հորդորը.

– Մարդ պետք է միայն տեսնի ու անցնի եւ՛ հայոց փայլատակող աղանաղը, եւ՛ աղանաղափայլ այս վիմափոր վանքը... Ոչ ավերել կարող ենք, ոչ էլ շալակել ու տանել...

Եվ հիմա շատ քչերը գիտեն, թե ինչու է հայկական ճարտարապետության անկրկնելի այս գոհարը մի ժամանակ կոչվել «Տես ու անցի դ»:

* * *

Գեղարդի առյուծը (կոթող–ուղեւնշան): Վաստակաշատ ճարտարապետ Ռաֆայել Իսրայելյանի նախագծով կառուցված «Գեղարդի առյուծը» կամ «Գեղարդի հովազը» կոթող–ուղեւնշան է Գեղարդավանքի ճանապարհին: «Գեղարդի առյուծը» միայնակ կանգնած է ժայռի եւ վերելից իշխում է ամբողջ բաց տարածության վրա: Կոթողը ինչեցնում է Գեղարդավանքը կառուցող Պռոշյան տոհմի զինանշանի գույզ առյուծների (կամ հովազների) եւ աչքի է ընկնում նրբագեղ գծերի պլաստիկայով: Արտիստիկ անկաշկանդությունն ու վեհատեսիլ գեղեցկությունը միաձուլված են ստեղծագործական երեւակայության ու մտքի ազատության հետ: «Գեղարդի առյուծը» Յայաստանում առաջին դեկորատիվ քանդակներից մեկն է եւ ընդգրկված է Գեղարդ գյուղի պատմության եւ մշակութային անշարժ հուշարձանների ցանկում: «Գեղարդի առյուծ» դեկորատիվ քանդակը տեղադրվել է 1958 թ.: Գեղարդավանք տանող ճանապարհի աջ կողմում: Բազալտե պատվանդանի վրա տեղադրված քանդակը (քանդակագործ՝ Արա Յարությունյան) պատրաստված է կոփածո պղնձից:

Արման Մ. ՄԱՆՈՅԱՆ Պատմական գիտությունների թեկնածու

Արցախ

«Արհեստը՝ ոսկե բիլազուկ»

Հունիսի 7-ին, պատերազմի հետևանքով Շուշիից տարագրված եւ այսօր Ստեփանակերտում հանգրվանած «Եզնիկ Սոգյան» արհեստագործական ուսումնարանը, հավատարիմ իր գործելակերպին, կազմակերպել է «Բաց դռների օր»:

Ավանդական այս միջոցառումը նպատակ ունի իր ապագա սաներին ժամանակ առաջ ծանոթացնելու ուսումնարանի աշխատանքին, ունեցած հնարավորություններին, առկա մասնագիտությունների գրավչությանն ու պահանջվածությանը:

Խոր ափսոսանք հայտնելով ուսումնարանին բաժին հասած փորձությունների համար՝ տնօրեն **Նարինե Իշխանյանը** կարեւորեց հաստատության նոր հասցեի պայմանների, հանգամանքների թելադրանքով փոփոխված կրթական ծրագրերի հանգամանալի ներկայացումը՝ Ստեփանակերտի դպրոցականներին: Առաջիկայում նախատեսվում է նմանատիպ հանդիպումներ կազմակերպել նաեւ շրջաններում:

«Պատերազմից հետո Արցախի տարբեր բնակավայրերում շինարարական լայնամասշտաբ աշխատանքներ են իրականացվում, եւ, բնականաբար, մասնագետների կարիք կա: Այս առումով ուսումնարանի եւ ԱՀ քաղաքաշինության նախարարության միջեւ համագործակցությունն ավելի է սերտանում», - նշեց տնօրենը:

Նախարար **Արամ Սարգսյանի** խոսքով՝ հետպատերազմյան ժամանակաշրջանում ուսումնարանի հետ աշխատանքը նոր մոտեցումներով է իրականացվում: Նախարարությունն առաջին հերթին տրամադրել է շինանյութեր՝ սաների կողմից ուսումնարանի շենքի վերանորոգման համար: Նաեւ մեծ է նրանց ներգրավվածությունը մի շարք համայնքներում իրականացվող վերանորոգման եւ վերակառուցման աշխատանքներում: Նախարարի համոզմամբ՝ ոչ հեռու ժամանակներում կարծանագրվի նոր մասնագետներ եւ նոր աշխատուժ ունենալու փաստը:

Ուսումնարանում բաց դռների օրվան նախորդել է պատերազմում նահատակված տասը սաների հիշատակին նվիրված միջոցառումը՝ հուշատախտակի բացմամբ: Ուրեմն՝ ամեն ինչ լինելու է նրանց հայացքի ներքո...

Նվարդ ԱԼԵՔՍԱՆՅԱՆ
թ. Ստեփանակերտ, մեր սեփական թղթակից

Վերապատրաստման հրավեր

ՀՀ կրթության, գիտության, մշակույթի եւ սպորտի նախարարության կողմից երաշխավորված հանրակրթական ուսումնական հաստատության ղեկավարման իրավունք (հավաստագիր) ստանալու համար դիմող անձանց վերապատրաստում իրականացնող «Կրթություն առանց սահմանի» հասարակական կազմակերպությունը կազմակերպում է վերապատրաստումներ այն անձանց համար, ովքեր ցանկանում են ստանալ ՀՀ հանրակրթական ուսումնական հաստատության ղեկավարման իրավունք:

Ուսումնական հաստատության ղեկավարման իրավունքի (հավաստագիր) համար կարող է վերապատրաստվել այն անձը, ով ունի բարձրագույն կրթություն եւ վերջին տասը տարվա ընթացքում մանկավարժական, գիտամանկավարժական աշխատանքի կամ կրթության կառավարման ոլորտի առնվազն յոթ տարվա ընդհանուր աշխատանքային ստաժ:

Վերապատրաստումից հետո սահմանված կարգով քննություն հանձնած անձը ճանաչվում է ուսումնական հաստատության ղեկավարման իրավունքի հավաստագիր ստացած: Վերապատրաստումներին մասնակցելու համար անհրաժեշտ է ներկայացնել՝

- 1) վերապատրաստման համար դիմումի Ձեւ-1՝ «Կրթություն առանց սահմանի» ՍՊԸ-ի տնօրենի անունով (լրացվում է տեղում)
- 2) 3x4 չափի երկու լուսանկար
- 3) բարձրագույն կրթության դիպլոմ
- 4) անձնագիր
- 5) աշխատանքային գրքույկը կամ քաղվածքը
- 6) տեղեկանք՝ աշխատանքի վայրից
- 7) վերապատրաստող կազմակերպության հաշվեհամարին փոխանցված գումարի անդորրագիրը:

Վերապատրաստման դասընթացների մասնակցության արժեքն է **70.000** ՀՀ դրամ:

Վճարը ներառում է բաշխման նյութեր եւ գրեմական պիտույքներ:

Վճարում կատարելու համար նախատեսված բանկային հաշվեհամարն է՝ 163068052667 Հայէկոնոմբանկ ՓԲԸ, «Կրթություն առանց սահմանի» ՍՊԸ

Բոլոր փաստաթղթերն անհրաժեշտ է ներկայացնել բնօրինակով, որոնք սկանավորվում եւ վերադարձվում են:

Փաստաթղթերն ընդունվում են ս/թ **հունիսի 7-22-ը** ներառյալ:

Դասընթացները կսկսվեն **հունիսի 24-ից:** Վերապատրաստումների ընդհանուր տեւողությունը **15** օր է:

Փաստաթղթերի ընդունման, ինչպես նաեւ լրացուցիչ հարցերի դեպքում զանգահարել հետեւյալ հեռախոսահամարով **(099) 56-01-04:**

Վերապատրաստման հրավեր

«**Տաթև գիտակրթական համալիրը**» կազմակերպում է **90–**ժամյա վերապատրաստման դասընթացներ հանրակրթական ուսումնական հաստատության ղեկավարման իրավունք (հավաստագիր) ստանալ ցանկացողների համար:

Դասընթացները կանցկացվեն Երեւանում «**Տաթև գիտակրթական համալիրում**», հասցեն **Կոմիտասի պողոտա, 49/2 շենք, 5–րդ հարկ:**

Վերապատրաստման դասընթացներին կարող են մասնակցել այն անձինք, որոնք ունեն բարձրագույն կրթություն եւ վերջին տասը տարվա ընթացքում մանկավարժական, գիտամանկավարժական աշխատանքի կամ կրթության կառավարման ոլորտի առնվազն յոթ տարվա ընդհանուր աշխատանքային ստաժ:

Վերապատրաստման դասընթացներին մասնակցելու համար անհրաժեշտ է ներկայացնել՝

- «Տաթև գիտակրթական համալիրի» տնօրենի անունով դիմում (ծեւ 1, լրացվում է տեղում),
- 3x4 չափի երկու լուսանկար,
- բարձրագույն կրթության դիպլոմի պատճենը,
- աշխատանքային գրքույկի պատճենը կամ քաղվածքը կամ վերջին տասը տարվա ընթացքում մանկավարժական, գիտամանկավարժական աշխատանքի կամ կրթության կառավարման ոլորտի առնվազն յոթ տարվա ընդհանուր աշխատանքային ստաժի վերաբերյալ տեղեկանքը,

- անձնագրի կամ նույնականացման քարտի պատճենը,
- մասնագիտական գիտելիքներն ու գործնական կարողությունները հավաստող այլ փաստաթղթեր (գիտական աշխատություններ, հրապարակումներ կամ դրանց ցանկը):

• «Տաթև գիտակրթական համալիրի» «**Ինելկոբանկ**»

ՓԲԸ (հաշվարկային) 2052822083911001 հաշվեհամարին փոխանցված գումարի անդորրագիրը (կարող է իրականացվել նաեւ սոցիալական փաթեթի շրջանակներում հատկացվող գումարի փոխանցում):

Փաստաթղթերի պատճենների հետ անհրաժեշտ է ներկայացնել նաեւ բնօրինակները, որոնք տեղում կվերադարձվեն:

Դասընթացները կվարեն փորձառու եւ հմուտ վերապատրաստողներ եւ մասնագետներ:

Վերապատրաստումները կանցկացվեն բարեկարգ եւ տեխնիկապես հագեցած լսարաններում՝ առկա, հեռավար եւ հիբրիդային եղանակներով (մասնակցի ընտրությամբ):

Վերապատրաստման դասընթացի արժեքը **80.000** ՀՀ դրամ է: Մասնակիցներին կտրամադրվեն նաեւ գրեմական պիտույքներ, տպագիր եւ էլեկտրոնային ուսումնական նյութեր, կկազմակերպվեն սուրճի եւ սննդի ընդմիջումներ:

Իհարկե, սա դեռ ամենը չէ, ինչի համար պետք է ընտրել «**Տաթև գիտակրթական համալիրի**» դասընթացները: Մյուս առավելությունը **երկիրը** դասընթացներն են՝ **ժ. 9:00–14:00** կամ **ժ. 14:30–19:30** ժամանակացույցով:

Դիմումներն ընդունվում են ս/թ **հունիսի 7–ից 22–ը** ներառյալ՝ «Տաթև գիտակրթական համալիրում» (2-րդ հարկ) աշխատանքային օրերին՝ **ժ. 9:00–17:30–ը**, իսկ շաբաթ **ժ. 11:00–17:00–ը**):

Դասընթացները կնկարկվեն **հունիսի 25–ին** եւ կավարտվեն մինչեւ **հուլիսի 17–ը**:

Հարցերի դեպքում կարող եք զանգահարել՝ **(010) 23-26-48**, բջջ՝ **(033) 22-33-26** հեռախոսահամարներով կամ գրել **tateveducational@gmail.com** էլեկտրոնային հասցեին:

Հայտարարություն

Հայտարարվում է մրցույթ՝ «Երեւանի Հ. Իսակովի անվան հ. 132 հիմնական դպրոց» ՊՈԱԿ-ի դասվարի (հայերենով ուսուցմամբ դասարաններ), պատմության, հայոց եկեղեցու պատմության, տեխնոլոգիայի (տղաների խումբ) ուսուցչի թափուր տեղերի համար:

Մրցույթն անցկացվում է երկու փուլով՝ թեստավորման եւ հարցազրույցի: Թեստավորման փուլն անցկացվում է՝ ըստ ՀՀ ԿԳՄՍ մշակված հարցաշարի: Հարցազրույցի փուլի հարցաշարը կազմում է հաստատությունը եւ յուրաքանչյուր մասնակցի հետ հարցազրույց անցկացնում առանձին:

Մրցույթին մասնակցելու համար պետք է ներկայացնել՝

- դիմում (Ձեւ 1), մեկ լուսանկար 3x4 չափի,

- բարձրագույն կրթությունը հավաստող փաստաթուղթ (դիպլոմ),

- անձը հաստատող փաստաթուղթ,

- «Հանրակրթության մասին» ՀՀ օրենքի

26-րդ հոդվածի 1-ին մասին համապատասխան աշխատանքային ստաժի վերաբերյալ տեղեկանք աշխատավայրից եւ աշխատանքային գրքույկի պատճենը (առկայության դեպքում),

- ինքնակենսագրություն (Ձեւ 5),

- այլ պետությունների քաղաքացիները՝ ՀՀ-ում աշխատելու իրավունքը հավաստող փաստաթուղթ,

- ՀՀ արական սեռի քաղաքացիները՝ նաեւ զինվորական գրքույկ,

- հրատարակված հոդվածների ցանկ կամ գիտական կոչումը հավաստող փաստաթղթեր (առկայության դեպքում),

- որակավորման տարակարգ ունենալու դեպքում հավաստող փաստաթուղթ:

Տնօրենի կողմից նշանակված պատասխանատու անձը փաստաթղթերի բնօրինակները հանձնատու է պատճենների հետ եւ բնօրինակները վերադարձնում: Եթե ներկայացված փաստաթղթերի ցանկն ամբողջական չէ կամ առկա են թերություններ, մասնակցից կարող է մինչեւ փաստաթղթերի ընդունման ժամկետի ավարտը վերացնել եւ համալրել դրանք:

Փաստաթղթերն ընդունվում են սույն հայտարարության հրապարակման օրվանից մինչեւ **հունիսի 22-ը ներառյալ, ամեն օր՝ ժամը 10:00-ից 15:00-ը, բացի շաբաթ, կիրակի եւ այլ ոչ աշխատանքային օրերից:**

Մրցույթը տեղի կունենա **հունիսի 29-ին՝ ժամը 10:00-ին**, Երեւանի Հ. Իսակովի անվան հ. 132 հիմնական դպրոցում, հասցեն՝ ք. Երեւան, Ա. Խաչատրյան 28:

Տեղեկությունների համար զանգահարել՝ (010) 22-10-44 հեռախոսահամարով:

Հայտարարություն

Հայտարարվում է մրցույթ՝ ՀՀ Տավուշի մարզի «Ազատամտության միջնակարգ դպրոց» ՊՈԱԿ-ի կենսաբանության (8 դասաժամ), քիմիայի (7 դասաժամ), ռուսաց լեզվի (32 դասաժամ) ուսուցչի թափուր տեղերի համար:

Մրցույթն անցկացվում է երկու փուլով՝ թեստավորման եւ հարցազրույցի: Թեստավորման փուլն անցկացվում է՝ ըստ ՀՀ ԿԳՄՍ մշակված հարցաշարի: Հարցազրույցի փուլի հարցաշարը կազմում է հաստատությունը եւ յուրաքանչյուր մասնակցի հետ հարցազրույց անցկացնում առանձին:

Մրցույթին մասնակցելու համար պետք է ներկայացնել՝

- դիմում (Ձեւ 1), մեկ լուսանկար 3x4 չափի,

- բարձրագույն կրթությունը հավաստող փաստաթուղթ (դիպլոմ),

- անձը հաստատող փաստաթուղթ,

- «Հանրակրթության մասին» ՀՀ օրենքի

26-րդ հոդվածի 1-ին մասին համապատասխան աշխատանքային ստաժի վերաբերյալ տեղեկանք աշխատավայրից եւ աշխատանքային գրքույկի պատճենը (առկայության դեպքում),

- ինքնակենսագրություն (Ձեւ 5),

- այլ պետությունների քաղաքացիները՝ ՀՀ-ում աշխատելու իրավունքը հավաստող փաստաթուղթ,

- ՀՀ արական սեռի քաղաքացիները՝ նաեւ զինվորական գրքույկ,

- հրատարակված հոդվածների ցանկ կամ գիտական կոչումը հավաստող փաստաթղթեր (առկայության դեպքում),

- որակավորման տարակարգ ունենալու դեպքում հավաստող փաստաթուղթ:

Տնօրենի կողմից նշանակված պատասխանատու անձը փաստաթղթերի բնօրինակները հանձնատու է պատճենների հետ եւ բնօրինակները վերադարձնում: Եթե ներկայացված փաստաթղթերի ցանկն ամբողջական չէ կամ առկա են թերություններ, մասնակցից կարող է մինչեւ փաստաթղթերի ընդունման ժամկետի ավարտը վերացնել եւ համալրել դրանք:

Փաստաթղթերն ընդունվում են սույն հայտարարության հրապարակման օրվանից մինչեւ **հունիսի 22-ը ներառյալ, ամեն օր՝ ժամը 10:00-ից 15:00-ը, բացի շաբաթ, կիրակի եւ այլ ոչ աշխատանքային օրերից:**

Մրցույթները տեղի կունենան **հունիսի 28-ին՝ ժամը 14:00-ին** (կենսաբանություն եւ քիմիա) եւ **հունիսի 29-ին՝ ժամը 14:00-ին** Տավուշի մարզի Ազատամտության միջնակարգ դպրոցում: հասցեն՝ ք. Ազատամտ., Աղբալյան 2:

Տեղեկությունների համար զանգահարել՝ (077) 45-65-26 հեռախոսահամարով:

Փորձիր լրացնել

Ամեն ինչից՝ մի քիչ

Ուղղահայաց

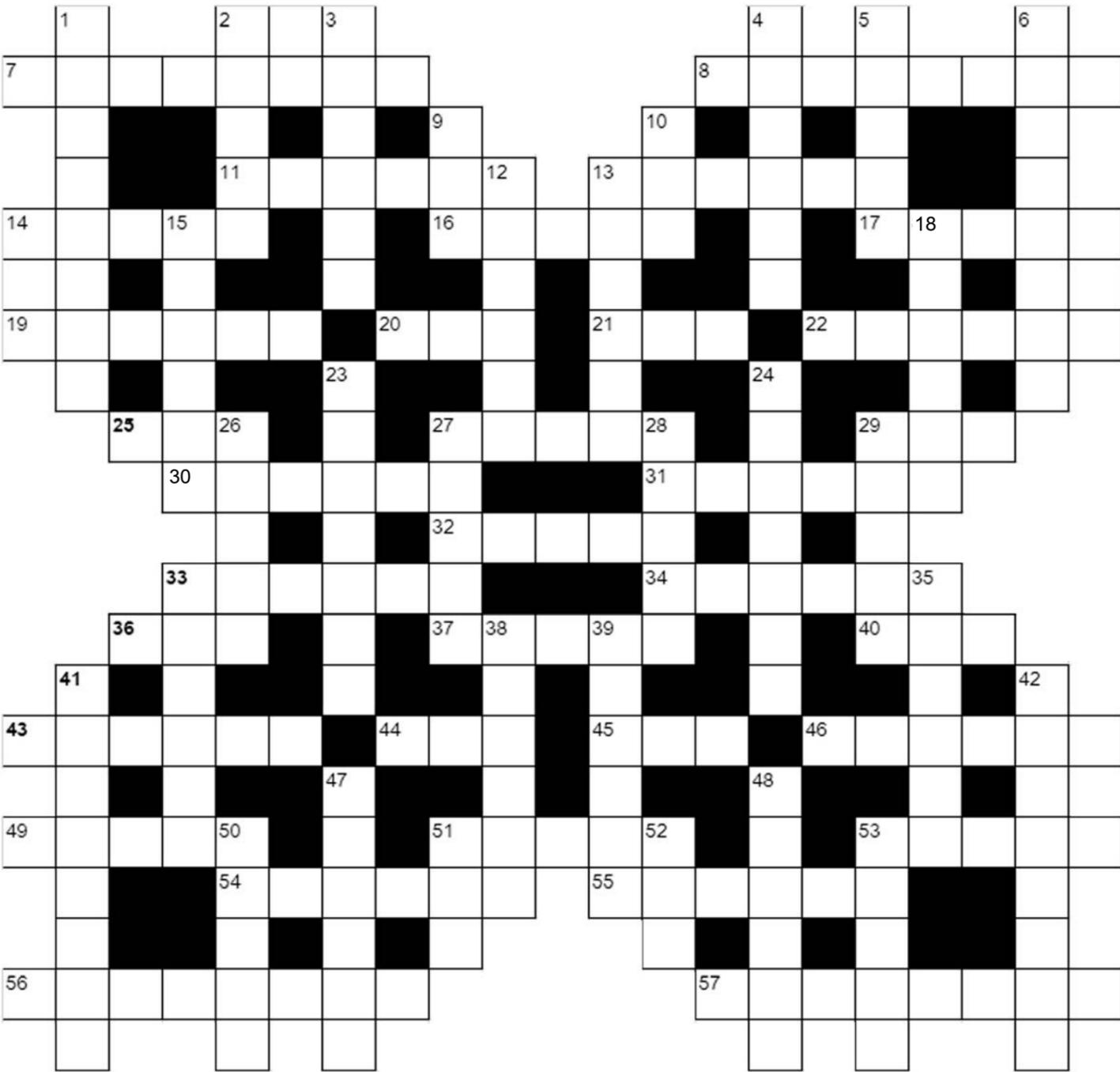
1. Լյուդվիգ Վասիլի ... (ծն. 1923, Երևան), հայ աստղագետ, ֆիզմաթ. գիտությունների դոկտոր (1968), պրոֆեսոր: ՀՍՍՀ գիտության վաստակավոր գործիչ:

2. Հայ ականավոր գրող, հրապարակախոս, հասարակական գործիչ: Ծնվել է Պարսկաստանում, Սալմաստի գավառի Փայաջուկ գյուղում, ազնվականի ընտանիքում: Նա որակական նոր աստիճանի բարձրացրեց հայ արձակվածը: 3. Հին Հունաստանում կրթված, չամունացած, ազատ ապրելակերպ ունեցող կին: Նման կանանցից ոմանք նշանակալի դեր են խաղացել հասարակական կյանքում: Նրանց մասին գրել են թատերագույններ, նրանց պատվին կանգնեցվել են ոսկե արձաններ:

4. Թեբեի արքա Կադմոսի դուստր: Ըստ դիցաբանության՝ սիրային կապ է ունեցել Ջեուսի հետ եւ այդ սիրո գովանքից ծնվեց Դիոնիսոսը: 5. Սննդամթերք, որն իրենից ներկայացնում է կովի կաթնածարպի կոնցենտրատ: Աչքի է ընկնում կենսաբանական ու համային արժեքավոր հատկություններով: 6. Օրը ցերեկով, վառվող լապտերը ձեռքին, Աթենքի փողոցները շրջող հույն փիլիսոփա: 9. Նավի արագությունը եւ անցած ճանապարհները որոշող սարք: 10. Կղզի Վանա լճի հյուսիս-արևելքում, ափից 1 կմ. հեռավորության վրա: 12. Գետ Իտալիայում, Պո գետի աջ վտակ: 13. Պիտեր Պաուել... (1577-1640), Ֆրանսիացի նշանավոր նկարիչ: Հայաստանի պետական պատկերասրահում է գտնվում նրա Սիլիմոսի երթը նկարը: 15. Էռնան... (1485-1547), իսպանացի կոնկիստադոր, Մեքսիկայի նվաճողը: 18. Ժակ... (1865-1963), ֆրանսիացի ականավոր մաթեմատիկոս: Ապացուցել է պարզ թվերի բաշխման ասիմպտոտական օրենք: Մի շարք երկրների ԳԱ անդամ: 23. Մարզ Հյուսիսային Իտալիայում, Լիգուրական ծովի ափին: 24. Ֆրանսուա Օգյուստ... (1871-1935), ֆրանսիացի հայտնի քիմիկոս, Նոբելյան մրցանակի դափնեկիր (1912): 26. Խաբեական, խաբուսիկ, կեղծ, 27. Անատոլ... (1844-1924), ֆրանսիացի հայտնի գրող: Ֆրանսիայի ԳԱ անդամ: Եղել է հայ ժողովրդի աննկուն պաշտպանը: Նա անձամբ ծանոթ է եղել Ա. Չոպանյանին, նրան օգնել է կազմակերպելու հայ ժողովրդի պատմությանը, մշակույթին նվիրված հավաքություններ: 1921-ին արժանացել է Նոբելյան մրցանակի: 28. ...Կուրգան, քաղաք Ղազախստանում: Գտնվում է Կարատալ գետի ափին: 29. Չայն տվեց Սուեն «...» ջան եւ եւ, Ջինված պատրաստված, ծայրիկ կապսեւ, Քեզ հետ կռվելով, քո կողմից մեռնելով, Ամեն օր, ամեն ժամ պատրաստ է Սուեն: 33. ... Կարենցի, 17-18 դարերի հայ տաղասաց: Տաղերը գրված են ժամանակի համար մատչելի գրաբարով: 35. Բազմալար հարվածող նվագարան: Տարածված է Անդրկովկասում եւ մերձավոր արևելքում: 38. Գետ Ռուսաստանում, Իրկուտսկի մարզում, Ենիսեյի աջ վտակը: 39. Չարլզ... (1812-1870), անգլիացի գրող, «Դավիդ Կոպերֆիլդ» վեպի հեղինակ: 41. Գրիգոր Բաբայի ... (ծն. 1922), հայ քանդակագործ, նկարիչ: ՀՍՍՀ վաստակավոր նկարիչ: Լավագույն գործերից է Անանիա Շիրակացու արձանը (1962, բազալտ դրված է Երևանի Մեսրոպ Մաշտոցի անվան Մատենադարանի ճակատամասում): 42. Արուսյակ Մեսրոպի... (1841-1907), Կ. Պոլիս, հայ առաջին պրոֆեսիոնալ դերասանուհին: 1866-ին (Ս. Էքեշյանի հետ) ստեղծել է սեփական թատերախումբ: 47. Գետ Հնդկաստանում եւ Բանգլադեշում: Ջրառատությամբ աշխարհում երրորդ գետն է: 48. Հեքիաթային շքեղ, շլացուցիչ ներկայացում թատրոններում: Բեմական էֆեկտներով, հրապուրիչ երգեցողությամբ, խայտաբղետ խաղերով: 50. Թագավորի ժառանգական եւ անօտարելի տիրույթների ընդհանրական անվանումը Հին Ռուսաստանում: 51. Կոլգայի աջ ամենամեծ վտակ: 52. ... էր Մարոն, դուրեկան, Նոր էր ինը տարեկան, Նրանց տանը երբ մի օր, Եկան երկու եկավոր (Հովհ. Թումանյան): 53. ... արեւի վառ գովանքի տակ փռված հողանի՝ ծովն է շողջողում, Լեռների գլխին բյուրեղյա պսակ, Շուրջը ամպերի երանն է շողում (Ավ. Իսահակյան):

Հորիզոնական

7. Մ. ք. ա. երրորդ հազարամյակում ստեղծված ասորա-բաբելոնական դյուցազնավեպ: 8. Քաղաք Փոքր Հայքում, Հալիս գետի աջ կողմում: 7-րդ դարից եղել է Հայոց եկեղեցու թեմական կենտրոն: 11. Առագաստանավային ռազմական նավատորմ եռակայն նավ: 13. Խուսեպե դե ... (1591-1652), իսպանացի հանրահայտ նկարիչ: «Սուրբ Ինեսա» նկարի հեղինակ: 14. Մաքսիմ... (1868-1936), ռուս նշանավոր գրող, սոցիալիստական ռեալիզմի գրականության հիմնադիրը: 16. Եվ կինն ինչ է ... խորամանկ խաբուր, առնախանձ մի սարդ, հավերժ նանրամիտ, Որ հացդ է սիրում, համբույրի մեջ սուտ: Եվ քո գրկի մեջ ... ուրիշին (Ավ. Իսահակյան): 17. Կլավդիոս..., հռոմեացի բժիշկ եւ բնագետ, անտիկ բժշկագիտության դասական: Նա հսկայական դեր է խաղացել բժշկության հետագա զարգացման գործում: 19. Ջորջ Նոել Գորդոն ... (1788-1824), անգլիացի բանաստեղծ: Ծնվել է ազնվականի ընտանիքում: 18 տարեկանում ստացել է լորդի տիտղոս: 1816-ին այցելել է Ս. Ղազար կղզին: 3. Ավգերյանի մոտ սովորել հայերեն: 20. Բարձրակարգ բույսերի բարդ հյուսվածք, որով օրգանական նյութերը փախադրվում են բույսի տարբեր օրգանները: 21. Իմ աչքերի մեջ այնքան կրակներ են մարել ես, Եվ հողուս մեջ, հուսահատ այնքան աստղեր են մարել,

Կյանքս, որ հուշ է դարձել, հեռանալիս չանհոծես. Կյանքս կանցնի, կմարի-բայց... կա, կապրի դեռ: 22. Ստեղծի... (ծն. 1913, Նյու Յորք), ամերիկացի նշանավոր կինոռեժիսոր եւ պրոդյուսեր: Նրա լավագույն աշխատանքներից են «Խելակորույս, խելակորույս աշխարհ», «Օլիվիոման ինչպես որ կա» ֆիլմերը: 25. Գեղարվեստական գրականության էպիկական ժանր: 27. Ֆրանսիացի կոմպոզիտոր Շառլ Գունոյի օպերաներից: 29. Ո՞նց թե... ը իմն է կասի, Ո՞վ է տըվել էն լըրբին..., ... անմեքիս է հավասար (Հովհ. Թումանյան): 30. Նոբելյան մրցանակի կրկնակի դափնեկիր: 31. Մարգարիտա Իոսիֆովնա... (ծն. 1915), ռուս բանաստեղծուհի: Խիզախ պարտիզանուհի Ջոյա Կոմոդենյանսկայային նվիրված «Չոյա» պոեմի համար արժանացել է ՍՍՀՄ պետական մրցանակի: 32. Մի շարք ծրագրավորման լեզուների կրճատ անվանումը: 33. Հիվանդություն, ընթանում է գլխի մի կեսում պարբերաբար առաջացող նոպայաձեւ ուժեղ ցավերով: 34. Արեսի որդին, սարսափի աստված: 36. ... ուն լինեն քառսուն գազ խոր, Թե ջաղացի քարի տակին, - Կելնեն ձեր դեմ, ինչպես էտր, Սասնա Դավիթ, Թուր-Կեծակին (Հովհ. Թումանյան): 37. Պարսիկ տաղանդավոր բանաստեղծ եւ մտածող: Նրա երկերը բարգձմանվել են բազմաթիվ լեզուներով: «Եթե դու անտարբեր ես ուրիշների տառապանքների նկատմամբ, դու արժանի չես մարդ կոչմանը» աֆորիզմի հեղինակ: 40. Ալեքսեյ Նիկոլաևիչ ... (1857-1946), ռուս ականավոր կենսաքիմիկոս, ՍՍՀՄ ԳԱ ակադեմիկոս: Սոցիալիստական աշխատանքի հերոս: 43. Էդուարդ Միլո ... (ծն. 1912), ամերիկացի ֆիզիկոս: Պինդ մարմիններում միջուկային մագնիսական ռեզոնանսի հայտնաբերման համար 1952-ին արժանացել է Նոբելյան մրցանակի: 44. Գետ Լեհաստանում, Վիսկլայի աջ վտակը: 45-Այդ ի՞նչ սեր է, - ասաց աղջիկն ասպետին, ..ես, գիտեմ, գիտեմ, չկա քեզ նման, Դու կարող ես տիրել արար աշխարհին, Բայց այդ երբեք հզոր սիրու չէ նման: 46. Աշոտ Մովսեսի ... (1906-1958) հայ կոմպոզիտոր եւ դիրիժոր: ՀՍՍՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ: Նրա «Արարտյան հովտի երգեր» ոկալ-սինֆոնիկ ստեղծագործությունը արժանացել է ՍՍՀՄ պետական մրցանակի: 49. Օռլանդո... (1532-1594), ֆրանկո-ֆլամանդական կոմպոզիտոր: Նիդեռլանդական դպրոցի խոշորագույն ներկայացուցիչ: 51. Գետ Աֆրիկայի հարավում, Լեոթոյում, Նամիբիայում: 53. Գյուլ ՀՍՍՀ Մասիսի շրջանում: 54. Լուկիոս Աննես... (մ. ք. ա. 4-մ. ք. 65), հռոմեացի քաղաքական գործիչ, փիլիսոփա, գրող: «Եղիպ», « Մեդեա», «Ազամեննոն» ողբերգությունների հեղինակ: 55. ... Արժիշեցի (ծն. ք. առաջին-1311), հայ գրիչ եւ մանրանկարիչ: Վասպուրականի մանրանկարչության դպրոցի ականավոր ներկայացուցիչ: 56. Ստրկատիրական քաղաք պետություն Հյուսիսային Աֆրիկայում: 57. Խորեն... (1868, Կուտինա-1928, Կ. Պոլիս), հայ մանկավարժ, աստղագետ: Ֆրանսիայի աստղագիտության ընկերության անդամ: 1894-ի ապրիլի 15-ին հայտնագործել է Լուսնթագ (Յուպիտեր) մոլորակի 6-րդ արբանյակը:

Կազմեց ժողով ԱՏԵՓԱՆՅԱՆԸ

